

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

A. Luiga, J. Lõo, R. Rägo, M. Taevere, O. Tiefert

Sisu:

Vaimuhaigusi põdenud kohtulaua ees — Prof. Dr. med. M. Bresowsky. — Süüdistuse korraldus — O. Tiefert. — Kõrvaline süüdistaja üldkohtuasutustes — H. Kromel. — Puudusest meie kohtukorralduses — K. Grau — Peremeheta aktsiaseltsid — M. Uesson. — Kohtute tegevus 1924. aastal — K. Parts. — Riigikohtu tegelus. — Abielu-seaduse § 23 — E. Erdmann. — Riigikohtu otsused lhk. 97–112.

Riigikohtu otsused

Vaimuhaigusi põdenud kohtulaua ees.

Kohtutoimingud, milles esinevad vaimuhaigusi põdenud isikud, on üliharuldased. Et aga praktika näitab, et see sugustes asjades eriti suur on kohtuliku eksimise hädakoht, siis väärib ometigi küsimust lähemalt vaadelda. Mainitud hädakoht näib olevat siis lähike, kui säärane isik esineb õigusenõudjana, s. t. kaebajana, nõudjana, palujana, lühidalt — mingi nõude esindajana, sest säärasel korral on tema huvides varjata mitte üksi põetud vaimuhaigust, vaid veel enam viimase võimalikke tagajärgi, neid osutada vähese tähtsusega, ühe sõnaga dissimuleerida. Kohtunikul on seda vähem põhjust oletada näiliselt täitsa arukal ja kombelisel inimesel haiglasi motiive, et tema kirjalikud avaldused võivad olla täiesti vastuväiteta. Ka toob asjaomane kirjandus juhtumusi, kus sääraste isikute juriidilised abilised neile nõu annavad, mis on juhitud kohtu resp. asjatundja eksiteele viimisele. Sedasama võib tõendada autor oma isiklikkude kogemuste põhjal.

Seepärast vaatame küsimust, missugust isikut tuleb arvata vaimuhaigusest tervistunuks ja kunas sünnib see tervistumine, s. t. kunas võib ja peab kohtunik arvestama vaimuhaiguse edasikestmise võimalust ja kunas on ta kohustatud vähemalt oletama säärast võimalust.

Missugust vaimuhaiget võib tervistunuks lugeda ja mida tuleb mõista sel puhul tervistumise all? Meid huvitab vaid see, mis puhtpraktilistel olukordadel arvesse tuleb. Tervistumisest räägime, kui psühhoosiliste nähtude kadumise järele ravitsetav endale hakkab aru andma tõvest, kui ta tolle-aegseid tundeid, otsuseid ja tegusid õieti hindab, teadlikuks saab sellest, mis neis sisaldus haiguslikku, ja äratundmisele jõuab, et patoloogilised nähud tema psüühilises ilmas haiguse ajal olid võõrad tema tõelisele minale. Täielikuks tervistumiseks on veel vajalik, et ravitsetav psühhoosi möödumisel ei osutaks mõnda puuet või muutust oma vaimlistes võimetes ehk tundelises kajas, teiste sõnadega — et ta oma iseloomult oleks

endine. Kahtlemata on tervistumine ses ulatuses võimalik.

Õige tihti aga — mõne vaimuhaigusevormi puhul otse reeglipäraselt — sünnib paranemine puudulikult, isik säilitab teatava vaimlist puude („Heilung mit Defekt“). Siin on tegu seisunditega, mis terve inimese vaimlise olukorrast vaevalt märgatavalt ja katkestamata viivad sarnaste, kuid raskemate seisundite kaudu n. n. ägeda psühhoosi psüühilise puude-seisukorrani. Seesugust kroonilist puude-seisukorda märkab juba ka haige ümbruskond, s. t. võhikud, ja hindab neid õieti kui vaimuhaigust. Tervistumist vaimlise puudega, eriti mis puutub kergemaid juhtumusi, peavad võhikud täieliseks tervistumiseks. Sotsiaalses mõttes võib ta ka tõesti säärasena osutada: säherdused isikud ei vaja ravitsusasutist, hoolitsust ega järelevalvet, nad ajavad oma asju ise, suudavad ise endile ülespidamist teenida — erinevad üldse vaevalt tavalisest tervest inimesest. Eemalseisja, kes psühhoosi-eelset seisukorda ei tunne ja seepärast edasipüsivat kergest muutust ei märka, hea tuttav, kes seda küll tunneb, kuid vastavalt hinnata ei oska, — nad peavad asjaomast vaimliselt täitsa terveks. Haige ise jälle kui ka tema omaksed tõrjuvad pahaselt tagasi arvamist, nagu oleksid tema vaimlised võimed haiguse tõttu kannatanud. Sääraste, ulatuse poolest lahkuminevate puuetega tervistunud isikute hulka kuuluvadki „vaimuhaigusi põdenud“, kellega tahame tegemist teha. Arusaadav on, et eksimusi võib seesuguste isikutega juhtuda seda kergemini, mida enam nad lähenevad oma laadilt tavalisele tervele inimesele ja mida vähem me tunneme nende minevikku.

Kõige kardetavam juristile ses mõttes, et ta sünnitab kõige rohkem raskusi diagnoosimisel, on see grupp ravitsetuid, kes, muidu täitsa tervistunud, on säilitanud parandamatuid, kas tõelisist ehk psühhoosi-aegseist hallutsinatsioonilist

elamusist päritolevaid affekt-suuni, millest järgnevad siis väärtsustused, põhjendamata nõudlemised, haiglased ideed. Näitena võiks tuua maniaaki, kes näilise tervistumise peale vaatamata püsib vääramatult ideel, et teda juba selle järel, kui ta terveks saanud, ebaõiguliselt kinni peeti, tema protesti tähelepanemata, täitsa tervena või vähemalt mitte vaimuhaigena. Siin on tegu parandamatu tundeilmumusega, mis on pärit psühhoosi ajast ning on sihitud haigemaja vastu; see võib talle põhjust anda protsessiks ravitsusasutise direktsiooni vastu. Ehk võtame teise juhu: maniaak on kindunud, et tema naine on teda meelega haigemajas pidanud selleks, et vahepeal abielu rikkuda; siit tekivad vägivalla-teod naise kallal ja abielulahutuse-protsessid. Samuti võib juhtuda, et patsiendil tekib idee, tema haigemajas viibimise ajal olevat tema internerimises süüdlased isikud tema varandust raisanud. Esineb seesugune, pealiskaudsel kokkupuutumisel täitsa normaalsena tunduv isik seaduslikus vormis kaebusega, siis ei jää see mõjuta, seda rohkem, et juhtub analoogilisi asju ja sääraseid võimalusi ei saa eitada. Eksimus selgub alles siis, kui korda läheb avalikuks teha patoloogilisi motiive, mis olid kaebuse põhjuseks.

Järgmise grupi moodustavad säärased haiged, kes, rääkimata tundeilmumustest, korrigeerida ei suuda ka oma hallutsinatsioonilisi elamusi: olles näiteks kindunud oma hallutsinatsioonilise elamuse tõelisusest suudavad nad igapäevases elus kohastuda ja kõrvalistes isikutes tekitada täitsa normaalse inimese muljet. Ei ole kahtlust, et seesuguseid tuleb lugeda vaimuhaigeteks, kuigi nad on ühiskondlikuks eluks kõlvulised. Nende hulgas leidub küllalt isikuid, kes oma seisukorda suudavad teatavas mõttes õieti hinnata: nad teavad näiteks, missuguseid nende ideesid ümbruskond haiglaseks peab, ja toimivad sellekohaselt, räägivad neist

ainult üsna usaldusväärilisile isikuile või ainult nagu kogemata, ärritusepahvakus. Osav juriidiline nõuandja võib neile sisen-dada, kuidas end kohtus ülal pidada, oma avaldusi väljendada, enda meele-segadusest vaikida resp. seda salata. Tihtilugu pole eriteadlasel-ekspertil säärasel korral kerge kohtule tõestada, et vaimuhaigus edasi kestab. Advokaadi poolt ettevaatusele manitsetud, vastustes koolitatud ja seisukorra kohta selgusel olev patsient oskab oma puuet suurepä-raselt varjata ja end nii ülal pidada, et niihästi kohtunikule kui ka arstile, kes pole eriteadlane, võib paista pöörasena mõte, et selgelt oma mõtteid väljendav arukas inimene pole vaimult terve. Koh-tunik segab siin ära intelligentsipuude vaimuhaigusega, ei võta arvesse, et mitte ükski see pole vaimuhaige, kes intelligentsi kaotanud, vaid ka see, kelle terve mõis-tuse on vallanud üksik haiguslik idee. On juhtumusi ette tulnud, kus kohtunik- kudes, kes teadsid, et isik psühhoosi on üle elanud — arvesse võttes suurt arvu tervestumata jäänud psühhoosijuhtumusi, peaks säärasel korral alati kaht- lema, kas rike vahest edasi ei kesta — siiski pole umbusku tekkinud tema aval- duste vastu, sest nende ees seisva isiku terve avaldusviis sundis ennemini uskuma, et vastaspool tarvitab lubamatut kaitse- võtet, kahtlustades teist vaimuhaiguses. Arusaadav, et säärasel olukorral ka asja- tundjal arstil võimata on otsust anda ja vaja läheb pikemat, mõnikord kuudepik- kust vaatlust, et tõtt tabada. On säärane asjatundlik vaatlus tagajärgi annud, siis peaks küll nõudma, et see kohtu poolt väärilist tähelepanu leiaks. Võõrastavalt ja kohtu autoriteeti allarõhuvalt mõjub asjatundjasse, kui kohus siiski võimaliku leiab seda mitte arvestada. Enesestmõiste- tavalt suudab seesuguseid vaatlusi soori- tada üksnes arst-eriteadlane, ja arusaama- tuks jääb, kuidas kohus neid küsimusi lahendada kutsub arste, kes vastava eri-

hariduse puudusel neis asjus vaevalt roh- kem teavad öelda kui iga teine võhik. Kui seesugused arstid mainitud ülesan- nete lahendamisest ei loobu, siis ainult seepärast, et neil pole selge ülesande raskus. Ekspertiisi tuleb rahuldavaks arvata, kui ta haiguslikku seisukorda suudab tõestada: jaatav tulemus on see- juures enesestmõistetavalt siduv, eitav pole seda mitte, sest on võimalik, et kuude- pikkune vaatlus tagajärgi ei anna, kuna patsient, nagu hiljemini selgub, on kogu aja viibinud oma haiglaste ideede meele- vallas.

Seega pole sugugi öeldud, et haigete nõudmised peaksid alati olema õigusta- matud: on võimalik ja tuleb tihti ette, et seesugused, samuti kui muud ilmselt meelesegased isikud esinevad täitsa õigus- tatud ja mõistlikkude nõudmistega, ainult nende motiveerimine vajab järelekatsu- mist nagu vaimuhaigete, nõdrameelsete ja laste puhul.

Kui nüüd küsime, missugused on need juhtumused, mis nõuavad kohtunikult tarvilist ettevaatust, siis võib vastata, et nad on peaaegu erandita teatavad kind- lad vaimuhaiguste vormid. Siin pole paik lähemaks sisuliseks arutluseks, olgu üks- nes rõhutatud, et tegu on maniakaal-dep- ressiiivse meelesegaduse maniakaalse ja shizofreenia paranoialise vormiga. Kol- mas võimalus — mõned n. n. psühhopaa- dilise konstitutsiooni nähud, nagu ennast maksma panna püüdev ja pseudoloogiline vorm — ei tule arvesse, sest et sel puhul puudub eelkäiv psühhoos. Koge- mused näitavad, et eelmainitud psühhoos- side puhul — eriti mis puutub shizo- freenia juhtumusi — on tervistumine ainult näilik, sest tõeliselt on tegemist vaid silmatorkavate sümptomite tagaplaa- nile nihkumisega ja haiguse halvenemine ning retsidiivid võivad tihti korduda, sa- muti kui maniakaalsete seisundite puhul. Täie õigusega kaheldi kaua, kas shizo- freenia on üldse tervistatav. Kuigi see

pole võimata, ei saa me tegelikus elus ometi ilma kõigeta oletada, et just käesoleval juhul on tegu säärase tervistumisega. Harilikult on tegu vaid „sotsiaalse“

tervistumisega. Seesuguseid isikuid, kui nad esinevad tunnistajatena, kaebajatena jne., ei saa kohus ilma ekspertiisita täisväärtuslikkudeks pidada.

Prof. dr. med. M. Bresowsky.

Süüdistuse korraldus.

Referaat peetud IV. Õigusteadlaste-päeval.

Käesoleva referaadi otstarbeks on vaadelda süüdistuse korraldust, välja minnes vastavate asutuste korralduste, mitte kriminaalprotsessi aluselt. Selle juures ei käsitelda küsimust kogu ulatuses, mis tarviliku põhjalikkuse juures ei võiks mahutada ühe referaadi raamidesse, vaid puudutatakse ainult neid küsimusi, mis on enam-vähem vaieldavad, et läbirääkimistel selgitada õigusteadlaste seisukohta. Nende küsimuste käsitlemisel on tahetud silmas pidada iseäranis Kohtukorralduse-seaduse väljatöötamisest tingitud tarbeid.

Süüdistava võimu korralduse all mõeldakse harilikult prokuratuuri korraldust. Tegelikult on küll asutusi, mis kohtus süüdistavat võimu teostavad, rohkem: eeskätt muidugi politsei, eriti kriminaalpolitsei, siis mõnesugused kohtuvõimud, nagu rahukohtunikud, kohtu-uurijad ja süüdistusekojad kohtukodade juures, edasi administratiiv-asutused ja -ametnikud, nagu metsa-, aktsiisi-, tolliametnikud oma alal jne. Kuid kõigi nimetatud asutuste süüdistusefunktsioonid on piiratud, välja arvatud kriminaalpolitsei ja kohtu-uurijad, kes süüdistuse praeguse korralduse juures ühes prokuratuuriga moodustavad süüdistava võimu tuuma, kelle vaatlusega käesolevas referaadis võiks piirduda.

Uue kohtukorralduse aluste IV peatükis, mis käsitleb süüdistava võimu korraldust, on ette nähtud süüdistava võimu

teostajana kohtuminister ja prokuratuur. Kriminaalpolitsei on nimetatud prokuratuuri otsekoohese organina. Seega läheb uue kohtukorralduse alustes ettenähtud konstruktsioon lahku Vene kohtukorralduse-seadusest, mis ei käsitle politseikorraldust ega anna kohtuministrile süüdistava võimu teostamine õigust (§ 124). Igatahes tuleb õigeks pidada kohtupolitsei (kriminaalpolitsei) korralduse asetamist kohtukorralduse-seadusesse, sest et see kõige paremini võimaldab süüdistusevõimu kõrgemate ja alamate organite kujundamisel käsitleda ühtlasi põhimõtteid. Kohtu-uurija instituut on alles jäetud — esialgu (I peat., § 4), kuid seda ei käsitelda süüdistava võimu korralduse osas. Kohtu-uurijatele antakse keerulisemad asjad mitte süü raskuse järgi, nagu praegu. Asja lihtsuse üle otsustab muidugi prokurör, kelle kätte läheb võim, see või teine asi eeluurimisele anda. Selle järgi ei oleks kohtu-uurijal enam iseseisvat asja alustamise võimu. Hoopis eitavale seisukohale on asunud projekt süüdistuskodade suhtes (I peat. § 5). Süüdistava võimu esindaja määratakse ametisse Valitsuse või temale alluvate asutuste poolt, kelle võimkonda ei kuulu kohtunikkude määramine (V peat.).

Kokku võttes väljendab projekt kahte põhimõtet, mis seni on domineerinud ka Eesti positiivses seadusandluses: 1) süüdistava võimu eraldamine kohtu võimust

ja 2) süüdistava võimu koondamine prokuratuuri kätte.

Pooldades neid põhimõtteid, mis uue kohtukorralduse alustes ette toodud, ei loe ma tarvilikuks üles seada teese süüdistuse korralduse kohta. Loen enese ülesandeks vaid ära märkida need tähtsamad organisatsioonilised küsimused süüdistuse alal, mille kohta ei valitse täielik üksmeel seadusandluse praktikas ja juriidilises literatuuris, et hõlbustada läbirääkimisi ja lahkarvamiste puhul teeside ülesseadmist oponentide poolt.

Esimene küsimus, mis tekib süüdistava võimu konstrueerimisel, on kohtu ja süüdistava võimu vahekorra küsimus. Selle kohta ollakse enam-vähem ühel arvamisel, et kohtuvõimu teostavad organid tuleb lahus hoida süüdistava võimu organitest niihästi ametisse määramise kui ka teotsemise ala suhtes. Tegelikult on ka igal pool nende kahe võimu teostamine eraldi ametkondade peale pandud, olgugi et üksikute ametite teostamisel pahatihti funktsioonide segamist ette tuleb. Suuremad lahkuminekid tulevad avalikuks nende eraldi moodustatud ametkondade vahekorrad kindlaksmääramisel. Selle juures on tekkinud kolm vahekorra tüüpi: Inglis-Ameerika seadusandluse järgi teotseb süüdistaja võim ühesugusel alusel kaitsjaga kohtu järelevalve all, Saksa-Austria korra järgi on kohus ja prokuratuur enam-vähem iseseisvad, kuna Prantsuse-Vene seadusandlus tendentsi avaldas kohut prokuratuuri järelevalve alla seada. Eesti seadusandlus on seni iseseisvuse-põhimõtte suunas teotsenud, eriti kohtunikude ametisse määramist administratiivsetele (ka prokuratuur sinna arvatud) kohtadele määramise korrast eraldades. Sellele seisukohale on jäänud ka uue kohtukorralduse alused, olgugi et väikest tendentsi on märgata valitsuse mõju kohtunikude määramisel või valimisel suurendada (V peatükk, § 1 ja 2), mis tähendaks kaudselt ka peaprokuröri mõju suurenemist.

Teiseks tekib küsimus, kas kollegiaalsed süüdistuseasutused (süüdistusekojad, kohtu alla andmise kambrid) on tarvilikud üldises süüdistuseorganite süsteemis.

Niihästi seadusandluse praktikas kui ka teorias on selles küsimuses suured lahkuminekid. Üldine tendents on siiski — eraldada süüdistavat kolleegiumi kohut mõistvast kolleegiumist. Nüü sama on märgata, et süüdistava kolleegiumi tegevus muutub ikka enam ja enam vormi täitmiseks ja tema tegevust kärbitakse üksiku süüdistaja kasuks. Süüdistusekojad on kahte tüüpi: eri-süüdistusekojad, lahus kohtust esinevad Inglismaal ja Põhja-Ameerika Ühendriikides. Neist on Inglismaa süüdistusekodade (suur jury) tegevus muutunud enam-vähem vormitäitmiseks, kuna Ameerikas nende tähtsus suurem on (Hartmann). Kohtulikud süüdistusekojad on asutatud Euroopa kontinendi riikides Prantsusmaa eeskujul. Need teotsevad peaaegu alati teise astme kohtu juures. Ainult Saksamaal on kohtu alla andmine esimese astme kohtukoja võimkonnas, kuid see on jällegi vormitäitmiseks muutunud (otsustamine asja kohtus arutusele võtta), kuna tegelikult kohtu alla andjaks on prokuratuur. Austrias on süüdistusekoda alles jäetud, kuid teotseb ainult kui edasikaebuseinstants prokuröri poolt kohtule esitatud süüdistusakti peale. Praktikas tulla seesuguseid edasikaebusi vähe ette. Täiesti puudub süüdistusekoda Šotimaal üldises süüdistuseorganite süsteemis, kuid erandilistes asjades (tapmised, kõrgemate ametnikkude süüteod) kuulub kohtu alla andmine siiski kollegiaalsele asutusele. Nüü sama puudub süüdistusekoda Eestis asjus, mis alluvad esimeses astmes Rahu-kogule, seaduse põhjal 20. jaan. 1919. a. (R. T. nr. 5 — 1919. a.). Kohtupalatile ja Riigikohtule alluvais asjus maksab erikord, milles teatavatel juhtumustel moodustatakse süüdistusekojad vastava kõrgema kohtu juures. See kord näib üldiselt täiesti otstarbekohane olevat ja vastab

teoreetiliselt kõige rohkem võistluse-põhimõttele protsessis.

Kolmandaks ei valitse veel täielik üksmeel küsimuses, kas prokuratuuri sisemises korralduses tuleb läbi viia sõltumatus (riippumatuse) või hierarhilise alluvuse põhimõte. Esimene neist on teatavasti domineeruv kohtuasutuste sisemistes suhetes, teine on aluseks administratiiv-asutuste korraldamisel. Välisriikides on prokuratuuri korralduses peaaegu igal pool maksev hierarhilise alluvuse põhimõte. Erandi moodustavad Põhja-Ameerika Ühendriikide osariigid, kus harilikult niihästi ringkonna-prokurörid (attorney), kui ka kõrgemad prokurörid (general attorney) on valitavad ja esimesed viimastele ei allu, kuid on siiski kohustatud aruandeid esitama. Ühendriikide liidu prokuratuuris valitseb aga täielikult hierarhiline kord. Teoreetilises kirjanduses näib hierarhiline kord prokuratuuri sisemises korralduses vastuvaidlemata otstarbekohaseks tunnustatud olevat. Teisuguseid arvamisi on siiski avaldatud Eesti ajakirjanduses ja õigusteadlaste koosolekul. Uue kohtukorralduse alustes on jäädud hierarhilise alluvuse põhimõtte juurde, vastavalt maksvale korrale (IV peat., § 1). Ühtlasi on allakriipsutatud (§ 2), et kohtus teotsevad prokurörid ainult sellekohaste seaduste ja oma sisetunde põhjal. Seega on uue kohtukorralduse alustes täiesti otstarbekohaselt väljendatud — süüdistava võimu sisemise korralduse põhimõte — alluvus jälgimisel, sõltumatus süüdistamisel.

Neljandaks võib tekkida küsimus, kas on otstarbekohane, kui kõrgem süüdistava võimu esindaja on poliitilise valitsuse (ministritekabineti, meil Vabariigi Valitsuse) liige. Meil on arvamisi avaldatud, et prokuratuuri võim tuleb lahutada kõrgemast poliitilisest valitsuse võimust, nimelt, et tuleks luua iseseisev vabariigi prokuröri amet, kes alluks otse Vabariigi Valitsusele, kuna kohtuministri amet ära kaoks. Seda

arvamist põhjendatakse peaaesjalikult kartusega, et poliitiline ülemprokurör oma võimu võib kurjasti tarvitada oma poliitiliste vastaste vastu. Sel kartusel ei näi siiski küllalt alust olevat, seda enam, et meil seni valitseb eespoolmärgitud põhimõte, et prokurörid süüdistamisel vabad on ülemuse survest. Muidugi, kui kohtuminister isiklikult prokurörivõimu teostaks, s. o. ise kohtus süüdistajana võiks esineda, nagu uue kohtukorralduse aluste IV peat. 1 paragrahvist aru võib saada, siis võiks sel kartusel rohkem alust olla. Kuid arvatavasti on siin tegemist ebatäpse väljendusega, mitte uue põhimõttega. Kuid teisest küljest on just riigi poliitiline valitsus aktiivne seaduslikkuse järele valvaja, kes ei või külmaks pealtvaatajaks jääda, kui seadusi rikutakse. Sellepärast on loomulik, et üks valitsuse liige erilise ülesande saab seaduste täitmise järgi valvata. Seesugused ülesanded on Inglismaal siseministril ja tema poliitilisel abil — general attorney'l, kes lahkub ühes kabinetiga, Saksamaal riigikantsleril, teistes riikides erilisel kohtuministril. Mina ei ole andmeid saanud, et kuski riigis kõrgem prokuratuurivõimu esindaja ei kuuluks poliitilisse valitsusse.

Viiendaks nõuab erilist tähelepanu süüdistava võimu süüdistavate ja jälgivate organite — prokuratuuri ja politsei vahel.

Selle küsimuse lahendamise viisid on väga mitmekesised, kuid nendes võib märgata kahesugust tendentsi: Inglismaa korra järgi on süüdistavad organid jälgivatest organitest täiesti eraldatud. Jälgimist toimetab politsei, kohtu ees süüdistab aga selleks palgatud advokaat või prokurör (avaliku süüdistuse direktor või attorney). Lääne-Euroopa kontinendil domineeruva korra järgi aga võtab prokurör ise jälgimisest osa, on kõrgem jälgimisorgan. Vahepealse tüübi moodustas Vene kord, mille järgi prokurör küll ise jälgimistoimetusi otsekohe ei täit-

nud, kuid neid korraldas. Vastavalt on kujunenud ka politsei koht võimkondade järgi. Inglismaal ja Ameerikas on politsei omavalitsuste korraldada, kohalikkude kohtute osavõttel. Kriminaalpolitsei ei ole vormiliselt välispolitseist lahutatud, kuid selle eest teotsevad era-ettevõtte näol detektiiv-bürood. Lääne-Euroopa kontinendil funktsioneerub kohtupolitsei eraldi välispolitseist, alludes otsekohe prokuratuurile. Venemaal teotsesid tähtsamates linnades kriminaalpolitsei jaoskonnad välispolitsei juures. Üldine tendents on — eraldada kriminaalpolitsei välispolitseist, seda seades lähemasse alluvusse prokuratuurile. Meil teotses kriminaalpolitsei 1920. aasta 5. jaanuari seaduse alusel lahus välispolitseist kohtuministeeriumi ametkonnas. 1924. aasta 20. mai seadusega ühendati kõik politsei liigid ühe politsei-peavalitsuse alla siseministeeriumi ametkonnas. Seejuures jäi kriminaalpolitsei siiski organisatsiooniliselt lahku välispolitseist. Vahekord prokuratuuriga (välja arvatud muidugi kohtuminister) ei muutunud. Olgugi et loomulikult kriminaalpolitsei kohtuministeeriumi ametkonda peaks kuuluma ja sellepärast 1924. aasta „reformi“ otstarbekohatuks tuleb lugeda, ei ole sel olulist tähtsust, seni kui ei kao-

tata kriminaalpolitsei iseseisvat organisatsiooni.

Uue kohtukorralduse aluste järgi on kriminaalpolitsei, nagu eespool tähendatud, otsekoheseks prokuratuuri organiks. Ametisse nimetamised ja vabastamised sünnivad prokuratuuri nõusolekul. Sellega seab projekt kriminaalpolitsei lähemasse ühendusse prokuratuuriga, kui see seni on olnud, mida täiesti otstarbekohaseks tuleb lugeda.

Lõpuks väärrib tähelepanu süüdistavate organite korraldus vähemate kohtute juures.

Teatavasti teotseb prokuratuur tähtsamate süütegude alal, mis alluvad kollegiaalkohtutele esimeses instantsis. Üksikkohtunikkude (rahukohtute) juures esineb süüdistajana politsei. Tegelikult ei ilmu pahatihti politsei esindaja kohtusse, esitades ainult protokoll, mispärast süüdistus küllalt toetust ei leia kaitsja väidete vastu. Seda puudust kõrvaldab Saksa vähemate kohtute prokuratuur¹ (Amtsanwaltschaft). Amtsanwaldilt ei nõuta kõrgemat juriidilist haridust, muidu aga nõutakse neilt suuremat ettevalmistust ja praktikat kui politseinikkudelt. Ka meil tuleks rahukohtu prokuratuuri sisseseadmise küsimus kaalumise alla võtta.

O. Tief.

Kõrvaline süüdistaja üldkohtuasutustes.

Vene kohtute kestuse viimseil aastail oli ette nähtud kriminaalprotsessuaalses õiguses terve rida muudatusi. Need muudatused olid ühest küljest tingitud Kriminaal-kohtupidamise Seaduse kokkukõllaviimisest Uue Nuhtluseadusega, mis juba seaduslikult oli kinnitatud ning maksuma pandud, ja teisest küljest — kooskõlastada teda nii kohtu kui ka elu kogemustega, misei võinud mõju avaldamata jätta

pooleldi maksvate seaduste olemasollu.

Mitmed neist viimase kategooria muudatustest olid antud seadusandliku võimu läbivaatamisele veel enne terve seaduse lõplikku läbivaatamist. Osa neist sai seadusandliku sanktsiooni, näiteks tingitav ennetähtaegne vabastamine, eeluurimiskaristuse arvelevõtmine, kuna osa, ja nimelt tingimisi karistamine, seadusandlikku kinnitust ei leidnud.

Võttes tarvitusele Vene seadused maks-va õigusena, andis Eesti Valitsus ühes sellega seadusejõu ka Vene Valitsuse poolt alles kinnitamata seadusekavadele: meil ei pandud maksuma mitte üksi tingimisi karistamine, vaid ka kohtu alla andmise koja kaotamine, mis Venemaal, nagu mäletan, polnud veel seaduseprojektigi võetud, vaid oli ainult väikese ringi juristide idanev idee.

Seepärast tundub veidi ootamatuna, et meie kui mitte seadusandlikud, siis ometi juriidilised sfäärid jätsid tähele panemata niisugused täiesti küpsnud küsimused, nagu õigus kahjusaajal figureerida kriminaal-asjas kõrvalise süüdistajana ja teisest küljest — prokuröri õigus osa võtta asjaarutamisest süüdistajana asjus, mis võivad lõppeda leppimisega ja mis praegusel ajal on prokuröri järelevalve alt ära võetud.

Pöördudes praegunimetatud esimese küsimuse juurde oleme sunnitud tunnistama, et mööda minnes vilumusnäidetest, mida me allpool puudutame, viib meid juba lihtne mõtete järelendus otsusele, et kahjusaaja õigus protsessist süüdistajana osa võtta, oleneb juba tema enda kui isiku seisukohast, kelle isiklikke huvisid on kuriteoliselt rikutud. Põhjuseks, mis pärast kriminaal-asju eraldatakse tsiviil-asjadest ja üldises korras käsiteldavaist kriminaal-asjadest, mida arutatakse erakaebuse põhjal, on riigi huvi asja kohta. Meile öeldakse, et kõnealust osa kuritöid jälitakse erakaebuse korras sellepärast, et need kuriteod, võrreldes erahuvidega, puudutavad liiga väikeses osas üldhuvisid, riigi enda huvisid, ja sellepärast ei võta riik ise, andes kahjusaajale võimalust süüdlast kohtuga jälgida, riikliku süüdistajana kohtus osa süüdistusest seesugustes asjades ja ümberpöörult, seal, kus — olgugi et on üksikule isikule kahju sünnitatud — kokku puutuvad riigi kui ter- viku huvid, astub ta, vaatamata kahjusaaja tahtmise ja soovi peale, kohtu

ees üles nõudmisega süüdlasele karistust määrata.

Kuivõrt säärane seisukoht üldiselt õige on, on iseküsimus, kuid kahtlemata loetakse seal, kus on rikutud üksiku kahjusaaja huvisid, rikutuks ka üldhuvid — näit. tapmise, varguse, võltsimise, põletamise jne. puhul. Üksi prokuröri kui riigi esindaja poolt üldhuvide kaitsmine ei sisalda endas suuremalt jaolt seda erahuvi, mis käesoleva kuriteoga rikutud, ja seepärast jääksid neis asjus kahjusaaja kui süüdistaja kõrvaldamisega protsessist tema isiklikud huvid kaitsmata.

Sealjuures tõendasid seaduse kokku-seadjad, andes prokuröri õiguse süüdistamiseks ainult üldkohtu asutustes, et isikut, kes otsekoheselt asjast huvitatud, ei või selle juurest täiesti kõrvaldada. Sellega oli kahjusaajale kindlustatud õigus paluda asja kriminaalkorras üles võtta. Nii on Krim. Kpd. Sead. § 301. ja 303. põhjal kahjusaaja kaebusest küllalt eeluurimise algamiseks; peale selle annab sama sead. § 304 õiguse kahjusaajale eeluurimise puhul: 1) üles anda enda tunnistajaid, 2) viibida kõigi eeluurimis-toimetuste juures ja kohtu-uurija loal ette panna nii kaebealusele kui ka tunnistajatele küsimusi, 3) oma nõudmise tõenduseks esitada igasuguseid tõendusid ja 4) nõuda enda kulul kõigist eeluurimis-toimetuses olevaist protokollidest ja kohtu-uurija määrustest ära kirju, millest on näha, et iga kahjusaaja õigus eeluurimisel on täiesti kindlustatud. Tegelikus elus pole asi aga sugugi nii kindel ja praktikas näeme, et praegu alles loendatud õigusi võib tarvitada ainult kahjusaaja, kes asjas tsiviilnõudmise on esitanud ja kes ka tsiviilnõudjaks on tunnistatud. See praktika oleneb kompetentsest seaduse seletamisest, mis aga kaugeltki pole järjekindel.

Kahjusaaja õigusi laiendati sisuliselt 1883. a. 3. mai seadusega Krim. Kpd. Sead. § 528¹, mis kahjusaajale õiguse

andis kohtu määruse peale asja lõpetamise üle Kohtupalatile kaebust tõsta.

Sellega on piiratud kahjusaaja osavõtt kriminaalprotsessist.

Kohtulikul uurimisel ei eraldu tema millegagi harilikust tunnistajast, kui mitte arvestada juhtumust, mil ta poolte nõudel kõrvaldatakse vande andmisest, millega tema tunnistus langeks edaspidises asjaarutamises nagu kahtluse alla selle tõsiolude kohta.

Kuidas kohtulik asjaarutamine ka ei kujuneks, jääb tema peale tunnistajana tunnistuse andmist mitteasjaosaliseks pealtvaatajaks.

Meil on kõigil hästi teada, kuivõrt tihti tuleb ette, et kaebaluse kaitse seisab täielikult kahjusaaja poolt antud tunnistuse mõnitamisel, ja kui kaugele need mõnitused ka ei läheks, puudub kahjusaajal ometi igasugune võimalus ümber lükata seda, mida tema kohta kohtus räägitakse.

„Kas on võimalik,“ küsib Koni, „kõrvaldada protsessist isikut, kelle tütre kohta on olemas alternatiiv: müüdav naisterahvas ja kelm või toore vägivalla õnnetu ohver. Au ja hea nimi enneaegselt hauda varisenud tütre kohta, kes ise ennast enam ei saa kaitsta, on kohustav isale ja temale peab lubatama selle jaluleseadmiseks samme astuda.“

Kui see õige on kahjusaaja lähema sugulase kohta (ning missugune põhjus oleks sellele vastu vaielda), siis mida ütelda kahjusaaja enda kohta? Tema on protsessist kõrvaldamata! Kuid mitte kahjusaaja enda huvid, vaid kogu asja enda huvid nõuavad, et kahjusaajat lastakse osa võtta protsessist kõrvalise stüdistajana.

Praegu maksva Kr. Kpd. Seaduse kava arutamisel kahjusaajale praegunimetatud õiguste andmise üle eeluurimisel oli muu seas motiveeritud, et „tema (kahjusaaja) püüab asjaolusid iseenda huvides tõetruumalt valgustada kui keegi teine isik.“ (Riiginõukogu sead., tsiv. ja vaimul. ühen-

datud Departemangu žurnaal 1862. a. nr. 65, lhk. 173).

See seisukoht on täiesti õige, kuid õige mitte üksi eeluurimise toimetamise kohta, vaid ka kohtuliku asjaarutamise suhtes: tekkis kohtulikul uurimisel mingisugune asja täiendus, mis eeluurimisel läbi vaatamata jäi, kel on siis suuremalt jaolt paremini ja täielikumalt kui kahjusaajal võimalik revideerida selle tõelikkust ning tähtsust asja juurde liita, ja kui me juhime tähelepanu sellele, missuguse korrektiivis mõttes viis elu maksvasse seadusandlusesse, siis jõuame otsusele, et ta juba ammu esitas nõudmise kõrvalise stüdistaja kohtusselaskmiseks. Nagu alati, algas seaduse ringkäik kõrvaliste teede otsimiseks sinna, kuhu otsemad teed suletud, ja sarnase kõrvalise teena valiti tsiviilnõudmine kriminaal-asjas.

Silmitsege endisi kriminaalprotsesse ja te panete tähele, kuivõrt sagedad on juhtumused, kus kahjusaaja on esitanud tsiviilnõudmise hoopis tähtsusetas summas — 1 või 3 rubla, mis selgesti tunnistab, et kahjusaajat ei juhtinud sugugi varanduslik huvi, vaid et ta oli huvitatud ainult sellest, et esineda protsessis asjaosalise isikuna.

Silmitsege edasi Senati praktikat ja te panete tähele, kuidas ta laiendas kahjust arusaamist, et anda tsiviilnõudmiseks põhjust, mille läbi ei kindlustatud mitte üksi varanduslik kahju, vaid ka moraalne kahju, ja see sündis ajal, mil tsiviilnõude idee kriminaal-asja arutamisel leidis ikka rohkem ja rohkem vastaseid, kes kinnitasid, et tsiviilnõude arutamine peaks kriminaalkohtute käest täiesti ära võetama ja tsiviilkohtutele arutamiseks antama.

Selge, et säärane teooria ja praktika poolitamine kutsus esile püüde kahjusaajale seda anda, milleks tal olude põhjal õigus oli, kuid mida talle seaduse põhjal ei lubatud.

Siin ülesseatud küsimus on vaidlusalune nii juriidilistes ringides kui ka uues Kriminaal-kohtupidamise Seaduse välja-

töötamiseks kokkuseatud ametlikus komisjonis, ning siin ja seal leidis ta suurema osa liikmete poolehoidu. Läbi vaadates kättesaadavat kirjandust selle küsimuse kohta, oleme leidnud ainult kaks arvamist, mis räägivad kahjusaajale süüdistaja õiguste andmise vastu. Need on senaator prof. Slutševski ja senaator Želihovski arvamised, kes arvavad, et ühest küljest prokuröri osavõtt protsessist sel kujul, nagu praegu, kindlustab täiesti kahjusaaja huvisid, ja teisest küljest, et kahjusaaja osavõtmine süüdistajana võiks süüdistuse koosseisus mõtete lahkuminekuid prokuröri ja erasüüdistaja vahel esile tuua. Muu seäs oli ka tähelepanu pööratud asjaolule, et kahjusaaja esinemine süüdistajana tooks esile kättemaksu-tunde ja mittesoovitava kirgluse ning ühekülgsuse.

Selle seisukoha vastu tekkisid põhjalikud vastuvaidlused, mille tagajärjeks oli, et kahekordne süüdistus ei ole veelgi kõrvaldatud kriminaalprotsessist tsiviilnõudja näol ja et isiklikku kättemaksu ning kirglust võib kahjusaaja ka oma tunnistajana ülekuulamisel väljendada, mida aga asjatundlik kohtuistung juhatamine täielikult võib kõrvaldada.

Lääne seadusandluses on kõrvaline erasüüdistus iseäralise täielikkusega välja töötatud Austria 1873. a. kohtupidamis-seaduses.

Selle koodeksi järele on kahjusaajal võimalik asja algatusest peale sellest iga-

pidi osa võtta: tal on õigus eeluurimis-materjali alati läbi vaadata, ta võib asja täienduste üle teadaannetega pöörata nii kohtu-uurija kui ka prokuröri poole, ja juhtumusel, kui prokurör süüdistusest loobub, võib kahjusaaja süüdistamist kohtuistungil oma peale võtta.

Ungari 1896. a. seadusega on kahjusaajale õigus antud esineda abisüüdistajana, prokuröri ühesugustel alustel, ainult era-kriminaalasjus, milledes prokurör, tunnustades riigi huvi, astub üles kaebaluse süüdistajana. Ühes sellega, nagu Austriagi seaduses, võimaldab see seadus prokuröri süüdistusest loobumise korral kahjusaajal ainuüksi süüdistada.

Üle minnes arutatud reformi läbiviimisele Eesti kohtutes, leiame selle maksmapanemist siin veel palju kohasemaks kui endisel Venemaal.

Et meil puuduvad vannutatud meeste kohtud, kellede osaks oli ainult kirgluse jälgimine protsessis, siis pole sugugi karta niisuguseid arvatavaid eitavaid külgi, mida võiks kohtusse sisse tuua kõrvaline süüdistaja. Selleks on aga hädaline vajadus, kui arvesse võtta meil veel mitteküllaldast vilunud kohtutegelaste kogu. Kõrvaline süüdistaja võiks ehk osalt täiendada seda puudust, üle viies süüdistuse funktsioone kitsamast magistratuuri ringkonnast laiemasse õigusteadlaste ringidesse.

H. Kromel.

Puudusest meie kohtukorralduses.

Riigivõimu teostav organ, mis koosneb üksikuist instituutidest ehk asutistest, võib korralikult töötada ja tema peale pandud kohustusi otstarbekohaselt täita ainult siis, kui kõik üksikud üksteisele alluvad süsteemis olevad elundid üksteisega koos-

kõlastatult töötavad. Ühtlustuse puudusel elundite vahel võib aga terve süsteem oma tegevuses halvatuks muutuda ja mitte oma ülesannete kõrgusel seista ning printsiipidega, millele ta rajatud, vastollu sattuda.

Tähtsamaks põhimõtteks kriminaal-kohtupidamise alal on, et süüsteo-asjad kiires korras ära otsustataks. Sellele põhimõttele vastavalt on õigusemõistmine kriminaalasjus kõigis kultuurriikides korraldatud. Ka meie juures, peab tähendama, on püütud süüsteo-asjade kohtulikku käiku kiirendada ning ongi üksikuil kohtuastmeil suudetud seda põhimõtet rahuldavalt läbi viia. Juba mitmes Rahukogus, kui esimese astme kohtus, ei ole enam asjade seisakut märgata, vaid sissetulnud kriminaal-asjad määratakse kohe kuulamisele ja otsustatakse lühikese aja jooksul. Täh. asjaolu on seletatav sellega, et Rahukogudes alaliste liikmete arvu on töörohkusele vastavalt suurendatud, mille tõttu ka siis asjade otsustamine normaalkäigu on võtnud.

Kuid selles suhtes ei ole suudetud tänini Kohtupalatit, kui teise astme kohtu, kokkukõlastada esimese astme kohtutega—Rahukogudega, mille tõttu Kohtupalat tööga liigselt ülekoormatuna raskesse ja väljapääsmata seisukorda on sattunud. Tõsiasi on, et meil ei jää paljud süüdlased, võib ütelda — suurem osa, esimese astme kohtu otsusega rahule, vaid apelleerivad, tarvitades oma seaduslikke õigusi, selle peale Kohtupalatile. Nii voolab siia Rahukogudest, kus asja-arutamine kiiresti läheb, asju suurearvuliselt kokku, rohkem kui eelmistel aastatel, kuid jõudusid ei ole Kohtupalatis vastavalt sissetulnud asjade arvule mitte suurendatud¹. Kohtupalati kriminaal-osakond peab ikka endiselt töötama väheste jõududega: nimelt esimees kolme abiga. Pean ka tähendama, et siin üle jõu tööd tehakse, kuid ometi ei aita see, sest inimese jõud on ikkagi piiratud ja seda võib ainult teatava määrani pingutada.

1) Kohtupalatisse asju arutamiseks tulnud: 1922. a 406 akti; 1923 — 638 akti, 1924 — 638 akti, 1925 — kuni 1 juulini 305 akti.

Selle tagajärjel, et Kohtupalat kohtunikkude puudusel ei suuda niipalju asju läbi arutada, kui neid esimese astme kohtutest — Rahukogudest sisse tuleb, jäävad süüdistusasjad siia kauemaks ajaks seisma. Näit. olid juba tänava augustikuul kõikide kohtuistungite peale asjad ära määratud kuni käesoleva aasta lõpuni. Peale määratud asjade ootavad Kohtupalatis korda veel umbes 130 süüsteo-akti, mis aga alles tuleval aastal arutusele võivad tulla.

Kuid neid kriminaal-asju, mis nüüd sügisel, kohtutegevuse hooaja alul, Kohtupalatisse lähevad, võidakse alles aprillivõi maikuul tuleval aastal seal läbivõtamisele määrata, igatahes mitte enne poolt aastat.

Et säärane seisukord õigusemõistmisel kriminaal-asjus kriminaalpoliitiliselt täiesti lubamata ja ebaloomulik on ning kiiruse suhtes kriminaal-kohtupidamise põhimõttele risti vastu käib, on ilma mingi pikema seletuseta igaühele arusaadav ja selge.

Kuid kohtualuste seisukohalt välja minnes tuleb seda täiesti lubamata nähtuseks lugeda õiguslikus riigis, iseäraldi neil juhtumustel, kus kaebeluseid vanglas vahiall hoitakse.

Õiguslik demokraatlik ühiskondlik kord nõuab, et iga riigikodaniku isik ja huvid, nende hulgas ka kohtu alla sattunute omad, peavad ühevõrra kaitstud olema. Riigivõimul tuleb käia põhimõttele, et iga kaebelust kodanikku peab seni süütuks lugema, kuni tema vastu tõstetud süüdistus seaduses ettenähtud korras kohtu poolt lõplikult ei ole kinnitust leidnud — *praesumptia boni viri*.

Sellest seisukohast Kohtupalati tegevuse peale vaadates on õigus nõuda, et seal, kui edastusekohtus, kus asi sisuliselt veel kõigekülgselt läbi kaalutakse, asjade arutamine kiires korras peab sündima, et kellelgi ei tuleks ilma süüta ja rohkem karistust kanda, kui ta on ära

teeninud. Et esimese astme kohus oma otsuse tegemises võib eksida, on loomulik, ja just nende eksisammude kõrvaldamiseks on seaduseandja Kohtupalati ellu kutsunud. Sünnib aga esimese astme kohtuotsuse revideerimine teises astmes liiga pikkamisi, siis kaotab edastusekohus oma väärtuse ning saab mõttetuks.

Peale edasikaebust möödunud kinnihoiu-aga teises kohtuastmes otsuse tegemisel arvesse ei võeta. Järjekult peab iga kaebalune, keda vanglas kinni peetakse, kohtute praeguse korralduse maksusel, edasikaebamisel sellega rehkendama, et tema selle tõttu, et on julgenud oma seaduslikku õigust tarvitada ja esimese astme kohtu otsuse peale edasikaebust tõsta, vähemalt pool aastat rohkem karistust peab kandma, kui temale kohtu poolt määratud, sel juhul, kui esimese astme kohtu otsus kinnitatakse. Mõistetakse aga süüalune Kohtupalatis tema vastu tõstetud süüdistuses priiks, siis on ta ometi ilmsüütult kuus kuud või rohkem rasket karistust — vangipõlve kannud, mis meie vanglate viletsa seisukorra juures pahasti inimesele saatuslikuks võib olla. Säärast eksisammu ei suuda riik süütu kannataja suhtes mitte millegagi enam heaks teha, Neil puhkudel, kus asi Riigikohtus uuesti Palatile otsustada antakse, tuleb rehkendada juba vähemalt aastase vangistusega, olgugi et Riigikohtus asjad kiiresti läbi vaadatakse. Säherdusel korral on tegemist parandamata ülekohtuga, mis tingitud ühe riikliku elundi tööjõu puudusest. Pealegi saab kohtu tegevus süüteo-asjade arutamise pikalevenimise läbi ühiskonnas halvaks paneva maigu ja kaotab suuresti oma lugupidamisest rahva hulgas ning istutab kurjategijatesse mulje, mis mingil tingimusel aga kohtu autoriteedi alalhoiu kasuks ei kõnele.

Säärane ebaloomulik seisukord ei tohi meie kohtute süsteemis edasi kesta. — kohtute tegevus vajab kiires korras ühtlustust — kooskõlastust.

Kui küsida, kas on võimalik ülaltähendatud puudust meie kohtu tegevusest kõrvaldada ja Kohtupalati kriminaal-osakonna liikmete arvu töörohkusele vastavalt suurendada, siis on siin vastus ainult jaatav. Selleks ei ole tarvis suurt kohtunikku hulka rekruteerida, vaid oleks küllalt, kui, nagu Kohtupalati esimees mulle seda ise on kinnitanud, kaks või kolm tublit kohtunikku juurde määrataks. Selle tagajärjel võiks Kohtupalati kriminaal-osakond kahe koosseisuga töötada, mille tõttu tööviljakus aga mitmekordseks tõuseks. Kohtunikud, kes Kohtupalati liikmetena õigust võiksid mõista, meil, kus meie kohtud juba kuus aastat on töötanud ja vilunud kohtunikku kaader küllalt suur on, ei ole puudust.

Ka ei tohiks siin, kus otsekohe tegemist on kodanikkude eluliste huvidega, riik end oma väljaminekute suurenemisega vabandada. Esiteks ei ole need mitte nii suured, et riik neid ei jõuaks kanda. Kulude pärast ei tohiks mitte päevagi viivitada, sest siin ei ole õieti riigi kulude suurenemisega, vaid just nende vähenemisega tegelemist, sest kui arvesse võtta neid hulki kinnipeetavaid, keda selle läbi, et nende asjad arutamisele ei tule, kuude kaupa vangimajades kinni hoitakse, siis on viimaste ülevõlpidamis-kulud vististi palju suuremad kui Kohtupalati kahe või kolme liikme palgad.

Teiseks on siin tegemist riigi auküsimusega. Ei või ometi õiguslik demokraatlik riik sallida, et tema kodanikud ilmaasjata ning ülekohtuselt võivad kannatada riikliku organi mitteaajakohase korralduse tõttu, ja veel niisuguse puuduse all, mida ilma suurema raskuseta võiks kõrvaldada.

Ei saa ka tähendamata jätta, et sel juhul, kui Kohtupalati liikmete arvu suurendada, võiks Kohtupalati peale kohtu alla andmise kambri funktsioone panna, mis meie oludes ka väga hädatarvilik,

nagu viimane Õigusteadlaste-päev seda oma vastuvõetud otsuses õieti konstateeris.

Juba Vene seadustiku kokkuseadjad tähendasid väga õieti: „Правильное устройство судебн. мѣстъ столь-же необходимо, какъ и хорошее судопроизводство: ибо безъ судоустройства и самыя совершенныя формы судопроизводства оставались бы безъ всякаго исполненія или же исполнялись бы несогласно съ существенною своею цѣлью¹⁾).

1) I. Михайловскій; Основные принципы организации уголовн. суда. — 1905, стр. 245.

Kõik see annab küllaldast põhjust, et härra kohtuminister, kelle otsekohene ülesanne on meie kohtute tegevuse järele valvata, nende hea käekäigu eest hoolitseda ja neis leiduvad avalikuks tulnud puudused kõrvaldada, peaks vastava nõudega Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu ees esinema, et Kohtupalati liikmete arv suurendataks töörohkusele vastavalt ja seega meie kohtumõistmis-elundi korraldusest kõrvaldataks mittedoodsad ja lubamata nähtused.

Seda nõuab õigusliku riigi mõiste ja au.

K. Grau

Peremeheta aktsiaseltsid.

Venemaal oleva korra ja ilmasõja tagajärjel tekkisid meie Vabariigi piirides niisugused majandus-juriidilised nähtused, mida praktiline ega teoreetiline õigusteadus enne ei olnud arvestanud. Ma mõiten nõndanimetatud „peremeheta juriidilisi isikuid“. Nende juriidiliste isikute hulgas omandavad iseäralise tähtsuse aktsiaseltsid.

Eesti Vabariigi piiridesse jäid vabrikud, raudteed ja muud ettevõtted, mis olid üksikute aktsiaseltside omandus. Aktsiaseltside eluavalduk, maha arvatud siin olev varandus, hukkus. Juhatused, millede asukoht oli Venemaa pealinnas, ja aktsionärid lõpetasid kas füüsiliselt või õigusliselt oma olemasolemise Nõukogude-Venemaal; niisama kadusid ja hävisid suuremalt osalt osaõiguse tunnistused — aktsiad. — Eesti Riigi Valitsusel oli majanduslisest seisukohast tähtis korraldada nende järelejäänud varade saatust nõnda, et neist üldmajandusele kasu oleks. Teisest küljest ja õiguslikust seisukohast oli tarvis hoolitseda ka selle eest, et varandus, mis on ilma peremeheta jäänud, alal hoitaks ja õigetele

omanikkudele, nende ilmumise korral, nende osa tagasi antaks.

Eespool-tähendatud otstarbeks anti meil välja kaks põhjanevat seadust: 1) Seadus 7. aprillist 1920. a., mille järele määrab kaubanduse- ja tööstusministri ettepanekul vastav kohus peremeheta aktsiaseltsi varandusele hoolekande (Ts. Kp. S. § 1941. — 1946. korras); 2) Seadus 1. oktoobrist 1921. a. (Seadus Aktsiaseltside ja Osaühisuste Varanduste Hoolekande alt Vabastamise kohta) mille § 6-as on öeldud, et „kaubanduse- ja tööstusminister, peremeheta A/S. aktsionäride peakoosoleku kinnitamise korral, annab välja tunnistuse seltsi ehk osaühisuse registreerimiseks Rahukogus, mille järele registreeritud aktsiaseltsi, ehk osaühisuse varandus vastava kohtu poolt hoolekande alt vabastatakse“. Nende mõlema seadusega on kaks põhimõtet maksuma pandud: 1) et hoolekanne määratakse juriidilise isiku — aktsiaseltsi kui äraolija — varandusele, ja 2) administratsiooni kõrgemale võimule on otsustada antud tsiviilõiguslik küsimus, kas äraolija on ilmunud

(B. T. S. § 522, Ts. Kp. S. § 1995). Esimese põhimõtte maksmapanemisega on tahtnud meie seadusandlus ajanõuetele vastu tulla ja jurisprudentsis midagi algupärast ning iseäralist luua. Meie Balti Tsiiviilseadustik ja teised Euroopa Tsiiviilseadustikud (näiteks Saksa Bürgerl. G. § 1911) tunnevad ainult äraolijate füüsiliste isikute kura-telli (cura absentis) ja seda hoolekannet käsitlevad reeglid käivad ainult füüsiliste isikute kohta. — Kui aga lähemalt vaadelda seda seadusandlikku uuendust, siis peame otsusele tulema, et ta sisaldab sisetust vastolu, — olukord, mis tegelikus elus ootamatuid ning üllatavaid tagajärgi võib anda.

Mis on juriidiline isik — aktsiaselts? See on esiteks varandus, mis teatavaks otsustamiseks kokku pandud (äri-ettevõttes kasusaamiseks); teiseks, sellel varandusel on omanikud, kes ei ole ialgi isiklikult kindlaks määratud, vaid ripuvad nii-ütelda aktsiate küljes (aktsionärid); kolmandaks on neil kindlaksmääramata isikutel kindel esindus — aktsiaseltsi juhatus; neljandaks on olemas a.-s. põhikiri, mis põhjeneb maksvatel riigiseadustel. Kõik need neli osa moodustavad ühtekokku aktsiaseltsi kui juriidilise isiku. Kui puudub ka üks neist — ei ole aktsiaseltsi — juriidilist isikut. Kaovad kõik teised atribuudid ja jääb järele ainult varandus, siis on meil tegemist varandusega, mille omanik on oma olemise juriidiliselt lõpetanud. Mis selle varandusega teha, kuidas seda likvideerida, seda näeb ette a.-s. põhikiri. Kuid siin ei teotse enam aktsiaselts, vaid isesugune aktsionäride esindus — likvideerimiskomisjon, kelle korraldusse kuulub järele jäänud varandus.

Kui nüüd aktsiaseltsi kui juriidilist isikut ei ole enam olemas, siis küsime, kuidas saab tema isiku asemele hooldaja näol esindust luua. Aktsiaselts kui juriidiline isik teotseb ainult neis piirides ning nende reeglite põhjal, mis põhikirjas ette nähtud. Kuidas saavad hooldajad selles korras ta tegevust jätkata, kuna nende kohta on eri-

määrused olemas? (B. T. S. § 519). Näiteks selles suhtes võiks olla I juurdeveo-raudtee aktsiaseltsi teotsemise hoolekande all. Sellel aktsiaseltsil on kontsessioon lepingu näol riigiga ja vastavalt kontsessioonile kinnitatud põhikiri; kontsessioon on ette nähtud riigi esindaja osavõtmine juhatast, peakoosolekute otsuste kinnitamine, riigimaks — puhtast sissetulekust (peale aktsionäride dividendide teatava protsendi mahaarvamist) j. n. e.; ühe sõnaga, ta oli riigivõimu poolt lubatud ja võis seaduse järele teotseda ainult kui aktsiaselts, aga mitte kui varanduse kompleks, mille korraldamine on usaldatud hooldajale, kes talitab kui bonus pater familiās.

Teine põhimõte, mis eespool-tähendatud 1921. a. 1. okt. seadusega maksmata pandi, on see, et kõrgemale valitsusevõimule (kaubandus- ja tööstusministrile) anti otsustamiseks tsiviil-õiguslik (B. Ts. S. § 522) küsimus, kas kohtu poolt äraolijaks tunnistatud isik on juba ilmunud. Eespool-tähendatud seaduse tekstist paistab, et sellegi küsimuse otsustamine on paralleelselt kohtu otsustada jäetud; kuid seaduses selgelt välja öeldud lause, et „kaubandus- ja tööstusminister annab välja tunnistuse, mille järele aktsiaseltsi ehk osaühisuse varandus hoolekande alt vabastatakse“ — ei jäta kahtlust, et otsustaja on siin kaubandus- ja tööstusminister.

Seesugune „uuesti registreeritud“ aktsiaseltsi varanduse üleandmine on aga nii tegelikult kui ka juriidiliselt — endise aktsiaseltsi varanduse üleandmine uuele omanikule, ja nimelt sel põhjusel, et, nagu me nägime, endine aktsiaselts suri välja, peale seda kui tema olemasolemise atribuudid ära langesid, ja uuesti tema elussekutsumisest ei või juttu olla. Nii on siis riigi kõrgema võimu, valitsuseliikme otsustada antud puhttsiviilne vahet, kas kuulub teatav varandus sellele või teisele isikule. Seda otsust võib aga ainult selleks kutsutud riigivõimu organ — kohus, mis oma koosseisus kindlustab

asja otsustamise ja protsessikorra läbi erapooletu otsuse; veel rohkem — administratiivne organ, kelle kätte antakse eespool-tähendatud era-õiguslik küsimus otsustada, võib olla ise fiskuse näol sama aktsiaseltsi aktsiate omanik, kelle omaniku ta peab kindlaks tegema; emb-kumb — ta hoolitseb siis fiskuse huvide eest ning jätab kõrvale teiste eraisikute huvid või vastupidi. Aga just tsiviilprotsessis on maksev põhimõte, et kohtunik peab erapooletu olema, s. o. ei tohi ise, sugulaste kaudu ega kui volinik asjast huvitatud olla.

See asja otsustamine mittevastava organi poolt ei ole ka ilma tagajärgedeta jäänud. Seaduses, millega uuesti kokkukutsutud aktsiaseltside peakoosolekute kinnitamine ja hoolekande alt vabastamine on antud kaubandus- ja tööstusministrile kinnitada ning otsustada, ei ole öeldud, kas sellega üldse on ära võetud aktsionäridelt, kelle õigused peakoosolekul rikutud, õigus kohtus tsiviilnõudmis-korras neid jalule seada. Kui aga see õigus aktsionäridele on jäetud, siis võib juhtuda ja ongi juhtunud, et kohtus nõudmiskorras ministri poolt kinnitatud peakoosolek tühistatakse. Mis tagajärjed sellest on tekkinud, ei maksa pikemalt rääkida. Üldse olgu öeldud, et kõrgema võimu esindaja, kelle otsustada on antud tema kompetentsi mitte sündiv tsiviilküsimus, satub haletsemisvääriks seisukorda. Seda näitab meile Riigikogu poolt Vene-Balti tehase asjas uurimiskomisjoni valimine.

Eespool-tähendatud seadustega ja nendes läbiviidud põhimõtetega ei ole kätte saadud juba mainitud eesmärke: mahajäetud varandust riiklikult ning majanduslikult kasutoovalt kasutada ja kaitsta tõsiste omanikkude huvisid. Uuesti ellukutsutud aktsiaseltside aktsionärid moodustavad õige väikese osa endistest aktsionäridest ja nende hulgas on veelgi neid, keda selleks tõsiselt ei saa pidada. Nii mõnigi välismaa pank annab kaunis heldelt välja iseenelele ja tema poole pöörajale tõenduse aktsiate pangasolemise üle, aktsiate üle, mis korra tema osakonna

portfellis on küll olnud, aga tõelikult Nõukogude Venemaale on jäänud ja seal nende omanikkudelt ära võetud või muul teel kaduma läinud. Nende aktsiate hulgas, mis tõelikult esitatakse, võivad olla ka niisugused, mis mittelegaalsel teel nende omanikkudelt ära on võetud või kui väärtuseta päber saadud.

Nii tunnistatakse omanikkudeks üksikud aktsionärid, kes ei moodusta tihti ühte sajandikkugi osa endisest aktsionäridest; nad asuvad valitsema ning korraldama mahajäetud varandust, annavad omavahel uusi aktsiaid välja (vahest à 100 marka) või katsuvad tervet aktsiaseltsi varandust edasi anda ning müüvad selle oma poolt moodustatud uuele aktsiaseltsile. Ka majanduslikult ülesehitavat teotsemist ei ole näha: saades mahajäänud aktsiaseltsi varanduse omanikkudeks hoiavad uued aktsionärid kramplikult kinni kord saadud õigustest ega lase uusi aktsionäre mitte hea meelega juurde ja loodavad, et Riigikassa nad odavate laenude ja soodsustamise teel hädast välja päästab.

Vaatame lõpuks, kuidas meie üld-tsiviil-seadused (III köide) ja ühes sellega praegu maksev õigusteadus eespool-tähendatud küsimust „peremeheta juriidiliste isikute“ varanduse suhtes lahendab. Nagu juba eespool-öeldust selgub, on maksvate seaduste järele ja ka teoreetiliselt võimatu juriidilistele isikutele kui äraolijatele hoolekannet määrata; on võimalik ainult füüsilisi isikuid äraolijaks tunnistada ja nende varanduse üle hoolekannet määrata, seisku see milles tahes, kas osatähtedes, ühisuse liikme õigustes või muus. Nii tuleks hooldajaid määrata äraolija juriidilise isiku, s. o. seltsi liikmetele, osanikkudele — aktsionäridele. See on võimalik, kui on osaniku isikut võimalik kindlaks teha, ja seda võib ainult siis teha, kui juriidiline isik ei ole veel lõppenud, s. o. kui juhatuse võib veel teotseta vastavalt põhikirja nõuetele. Kui aga juriidiline isik on juba lõppenud või kui

ei ole võimalik kindlaks teha äraolijaid ettenäitaja peale välja-antud aktsiate omanikke ja järelejäänud ei moodusta teovõimulist aktsionäride enamust, siis ei saa ka äraolijate juriidilise isiku liikmete varandusele hoolekannet määrata ja meil tuleb pöörduda nende tsiviilseaduste poole, mis käsitlevad vaibevarandust. Füüsiliste isikutel kohta maksab seadus, et nende varandus läheb nende surma puhul nende pärijatele; kui aga pärijaid ei ole, läheb varandus 1) seisustele (meil linnale, kogukonnale) või 2) riigile (B. T. S. § 1965); kõigil teistel juhtumustel, mis pärimisseaduses ei ole ette

nähtud, läheb vaibevarandus riigile (§ 1970), kusjuures ka kohustused riigi kanda jäävad.

Nii kuuluks maksvate seaduste järele kõigi nõndanimetatud peremeheta aktsiaseltside varandus seaduse põhjal Riigile, ja ei oleks eespooltähendatud seadust, mis juriidilised mõisted segi paiskab, tarvis olnud. Isikutel, kes jõuavad kindlaks teha, et nad on tõesti aktsionärid ja et neil on õigus kindla osa mahajäänud varanduse peale, on kohustatud vaibevaranduse omandaja (kogukond, riik) neile osuvad osad äratasuma, kui omaniku õigused proklami teel veel ei ole kustunud.

M. Uesson.

Kohtute tegevus 1924. aastal.

Kohtutes, välja arvatud erikohtud (sõjaväe-, hoolekande-, valla- ja linna-vaestelaste kohtud), oli 1924. aastal ametis 155 kohtunikku (1923. aastal 145), seal hulgas 8 kohtu-uuriija kohuste-täitjat.

Riigikohtu töötas aasta alul 11 kohtunikuga (esimees, abiesimees, 3 osakonna juhatajat ja 6 kohtuliiget). Ametist lahkus 26. juulil 1924. aastal abiesimees Tõnis Vares tema nimetamise puhul Eesti Panga direktoriks. Uuteks riigikohtunikudeks valis Riigikogu 9. mail 1924. a. Moskva saatkonna nõuniku Viktor Ditmari ja 28. novembril 1924. a. Tartu-Võru Rahukogu esimehe Mihkel Klaasseni. Aasta lõpul oli ametis 12 kohtunikku.

Kohtupalatis oli aasta alul ametis 8 kohtunikku. Kohtupalati koosseisu täiendamise puhul ühe liikmega nimetati 12. mail 1924. a. vann. adv. Valter Pezold Kohtupalati liikmeks, mille järele Kohtupalatis töötas 9 kohtunikku.

Rahukogude s töötas peale esimeeste Tallinnas 3 ja Tartus 2 abiesimeest, Rak-

veres ja Viljandis kummaski 1 abiesimees ning alaliste liikmetena Tallinnas 10, Tartus 8, Rakveres 5 ja Viljandis 4, kokku 38 alalise koosseisu kuuluvat kohtunikku (eelmisel aastal 37).

Kohtu-uurijate ameteid oli aruande aastal 39, seal hulgas 4 tähtsamate asjade jaoks, ja nimelt: Tallinna-Haapsalu ringkonnas 15 (nende hulgas 3 tähtsamate asjade jaoks), Tartu-Võru ringkonnas 12 (nende hulgas üks tähtsamate asjade jaoks), Rakvere-Paide ringkonnas 7 ja Viljandi-Pärnu ringkonnas 5. Kohtu-uurijate hulgas oli ametis 8 kohtu-uuriija kohuste täitjat, nendest oli 7 Rahukogude poolt kohtuameti kandidaatide hulgast nendele kohtadele kasutatud ja Hiiumaal täitis kohtu-uuriija kohuseid kohalik rahukohtunik.

Rahukohtu jaoks oli riigis avatud 52, nimelt Tallinna-Haapsalu ringkonnas 17, Tartu-Võru ringkonnas 17, Rakvere-Paide ringkonnas 10 ja Viljandi-Pärnu ringkonnas 8. — Peale selle töötasid Tallinna-Haapsalu ja Tartu-Võru Rahukogude

juures kummaski 2 lisarahukohtunikku ja ja Rakvere-Paide ning Viljandi-Pärnu Rahu-
kogu juures kummaski 1. lisarahukohtunik.

Üksikutes Rahukogudes ja nende alla kuuluvate kohtunikude hulgas olid aasta jooksul järgmised muutused:

Tallinna-Haapsalu Rahukogus

Ametist lahkusid: 1) 14. aprillil 1924 a. Tallinna-Haapsalu Rahukogu abiesimees Theodor Rõuk tema valimise puhul siseministriks, 2) 2. septembril Tallinna-Haapsalu Rahukogu alaline liige Otto Hoffmannu surma läbi, 3) 3. novembril Tallinna 1. jsk. kohtu-uuriija Johannes Tammit ajutiselt ametist tagandatud ja peale seda ametist vabastatud omal palvel.

Ametisse nimetati: 1) 4. veebruaril lisarahukohtunik Eugen Antson Tallinna 2. jsk. rahukohtunikuks, 2) 3. märtsil Sõjaringkonnakohtu kohtuameti kandidaat Theodor Kolobov Haapsalu 2. jsk., pärastise jaoskondade ümberjaotamise järele Hiiu jsk. rahukohtunikuks. 3) 28. aprillil Tallinna-Haapsalu Rahukogu alaline liige Robert Treikelder Rahukogu abiesimeheks, 4) 5. mail Rahukogu alaline liige Gustav Laanekorb Rahukogu abiesimeheks, 5) 19. mail vanem kohtuameti kandidaat Roman Bodisko Tallinna 6. jsk. rahukohtunikuks, 6) 6. oktoobril Kohtupalati prokuröri noorem abi Johannes Breyer Rahukogu alaliseks liikmeks, 7) 24. novembril Riigikohtu kriminaal osakonna sekretär Viktor Pedoson lisarahukohtunikuks, 8) 15. detsembril endine Semipalatinski ringkonna rahukohtunik Aleksander Luukas-Luuk Rapla jsk. rahukohtunikuks.

Ametisse kinnitati: 25. veebruaril Läänemaa 2. jsk. kohtu-uuriija k. t. Aleksander Riesenka mpff Läänemaa 2. jsk. kohtu-uuriijaks.

Ümber paigutati: 1) 12. mail Tartu-Võru Rahukogu alaline liige Timoteus Grünthal Rahukogu alaliseks liikmeks ja 2) 6. oktoobril Rapla jsk. rahukohtunik

Martin Tulmin Tallinna 3. jsk. rahukohtunikuks.

Tartu-Võru Rahukogus:

Ametist lahkusid omal palvel: 1) 11. veebruaril Võru 3. jsk. rahukohtunik Peeter Kase, 2) 15. septembril Rahukogu alaline liige Herman Sumburg, 3) 22. septembril Rahukogu abiesimees Rudolf Jaska, 4) 1. detsembril Tartu 4. jsk. kohtu-uuriija Alvin Adler tema nimetamise puhul Kohtupalati prokuröri nooremaks abiks Tartu-Võru Rahukogu ringkonda ja 5) surma läbi 16. aprillil lisarahukohtunik Johannes Otsing.

Ametisse nimetati:

1) 25. veebruaril Tartu 1. jsk. kohtu-uuriija Siegfried Tattar Tartu tähtsamate asjade kohtu-uuriijaks, 2) 25. veebr. Võru 2. jsk. rahukohtunik Konstantin Tassa Tartu 3. jsk. kohtu-uuriijaks, 3) 17. märtsil lisarahukohtunik Peeter Ahman Võru 2. jsk. rahukohtunikuks, 4) vann. adv. abi Johannes Laugis Võru 3. jsk. rahukohtunikuks, 5) 2. juunil Tartu 1. jsk. rahukohtunik Karl Mätlik Rahukogu alaliseks liikmeks, 6) 22. septembril lisarahukohtunik Paul Tattar Valga 2. jsk. rahukohtunikuks, 7) 6. oktoobril lisarahukohtunik Elmar Fischer Võru 2. jsk. rahukohtunikuks, 8) 13. oktoobril van. kohtuameti kandidaat Erich Vadi Tartu 2. jsk. kohtu-uuriijaks ja 9.) van. kohtuameti kandidaat Jaan Piigert Võru 2. jsk. kohtu-uuriijaks, 10) 27. oktoobril Rahukogu alaline liige Alfred Ruus Rahukogu abiesimeheks ja 11) vanemad kohtuameti kandidaadid Leo Lingen ja 12) Herbert Jungmann, esimene — lisarahukohtunikuks ja teine Petseri kohtu-uuriijaks. 13) 17. novembril Tartu 1. jsk. rahukohtunik Albert Wäärsi Rahukogu alaliseks liikmeks ja 14) 1. detsembril Tartu 3. jsk. kohtu-uuriija Konstantin Tassa Tartu 1. jsk. rahukohtunikuks.

Ümber paigutati omal palvel:

1) 25. veebruaril Tartu 3. jsk. kohtu-uuriija Stepan Antonov Tartu 1. jsk.

kohtu-uurijaks, 2) 14. aprillil Rakvere-Paide Rahukogu lisarahukohtunik Johannes Otsing Tartu-Võru Rahukogu lisarahukohtunikuks, 3) 12. mail Viljandi-Pärnu Rahukogu lisarahukohtunik Elmar Fischer lisarahukohtunikuks. 4) 12. mail Rahukogu alaline liige Timoteus Grünthal Tallinna-Haapsalu Rahukogu alaliseks liikmeks, 5) 19. juulil Tartu 5. jsk. rahukohtunik Albert Wäärsi Tartu 1. jsk. rahukohtunikuks, 6) 18. augustil Valga 2. jsk. rahukohtunik Rudolf Lesta Tartu 5. jsk. rahukohtunikuks, 7) 15. septembril Viljandi Pärnu Rahukogu alaline liige Boris Trelin Tartu Rahukogu alaliseks liikmeks, 8) 6. okt. Võru 2. jsk. rahukohtunik Peeter Ahmann Otepää jsk. rahukohtunikuks, 9) 27. oktoobril Petseri kohtu-uuriija Kristjan Georg Läänesaar Valga 1. jsk. kohtu-uurijaks. 10) 15. detsembril Võru 2. jsk. kohtu-uuriija Jaan Piigert Tartu 4. jsk. kohtu-uurijaks.

Rakvere-Paide Rahukogus:

Ametisse nimetati:

1) 25. veebruaril Rakvere 2. jsk. kohtu-uuriija Edgar Schwartz Rahukogu alaliseks liikmeks, 2) 12. mail Postipeavalituse noorem posti-telegrafi inspektor Ervin Johan Aleksander Maeritz (al. Märits) lisarahukohtunikuks. 3) 18. augustil õigusteadlane Johan Pallopp Paide jsk. rahukohtunikuks ja 4) 13. okt. end. dragomani k. t. Teophil Kaal Rakvere 2. jsk. kohtu-uurijaks.

Ümber paigutati:

1) 14. aprillil lisarahukohtunik Johannes Otsing omal palvel lisarahukohtunikuks Tartu-Võru Rahukogu ringkonda ja 2) 15. detsembril Lüganuse jsk. rahukohtunik Johannes Piron omal palvel Narva 1. jsk. rahukohtunikuks.

Viljandi-Pärnu Rahukogus:

Ametist lahkusid omal palvel:

1) 19. juulil Viljandi 1. jsk. kohtu-uuriija Herman Liivak ja 2) 15. septembril Rahukogu alaline liige Gustav Talts.

Ametisse nimetati:

1) 24. märtsil van. kohtuameti kandidaat Elmar Fischer lisarahukohtunikuks, 2) 14. juunil end. Vasilkovi linna rahukohtunik Peeter Soo Viljandi 2. jsk. kohtu-uurijaks ja 4) Pärnu 2. jsk. kohtu-uuriija August Müristaja Rahukogu alaliseks liikmeks, 5) 3. novembril Viljandi 1. jsk. rahukohtunik August Vihvelin Rahukogu alaliseks liikmeks ja 6) Rahukogu abisekretär Karl Romulus Vaarmann lisarahukohtunikuks.

Ümber paigutati omal palvel:

1) 15. septembril Rahukogu alaline liige Boris Trelin Tartu-Võru Rahukogu alaliseks liikmeks, 2) 6. oktoobril Viljandi 2. jsk. kohtu-uuriija Leonhard Luha Viljandi 1. jsk. kohtu-uurijaks, 3) 3. novembril Viljandi 2. jsk. rahukohtunik August Kurrik Viljandi 1. jsk. rahukohtunikuks, 4) Viljandi 2. jsk. rahukohtunik Jaan Daniel Viljandi 2. jsk. rahukohtunikuks. Peale jaoskondade ümberpaigutamist ja ümbernimetamist sai Võhma jsk. rahukohtunik Georg Taevere ümber nimetatud Suure-Jaani jsk. rahukohtunikuks.

Peale selle paigutati ümber Narva 1. jsk. rahukohtunik Jaak Vare Põltsamaa jsk. rahukohtunikuks.

Riigikohtu, Kohtupalati, Rahukogude, kohtu-uurijate ja rahukohtunikude aruannete järele oli 1924. aastal neis kohtutes toimetada kokku 148890 asja (1923. aastal 134541 asja), seal hulgas 1923. aastal lõpetamata jäänud 21699 asja. Peale selle toimetati Rahukogudes kui I astme kohtutes sundtäite ja registreerimis-asju ning Kr. Kp. S. § 277 ja t. põhjal lõpetamiseks ette pandud kriminaal asju, kokku 7479, mis käesolevast arvustikust on välja jäetud.

Aruande aastal on lahendatud ja lõpetatud 124369 asja, see on üldarvus 83,53%, ja lahendamata jäänud 24521 asja ehk 16,47% (1923. a. lahendati 112842 asja ehk 83,87% ja lahendamata jäi 21699 asja ehk 16,13%).

1924. aastal on toimetusel olnud asjade arv eelmise aastaga võrreldes kasvanud 14349 asja võrra ja lahendatud asjade arv 11527 asja võrra.

Üksikasjaliselt kujunes kohtute tegevus järgmiselt:

Asjade üldarv:

	1923. a.	1924. a.
Riigikohus	4948	6531
Kohtupalat	2112	2534
Rahukogud I ast. kohtuna	11004	11544
" II " "	11294	12374
Kohtu-uurijad	8270	7749
Rahukohtunikud	96913	108158
Kokku:	134541	148890

Lõpetatud asjad:

	1923. a.	1924. a.
Riigikohus	2468	3830
Kohtupalat	1165	1308
Rahukogud I ast. kohtuna	6409	7177
" II " "	8780	10152
Kohtu-uurijad	6235	6068
Rahukohtunikud	87785	95834
Kokku:	112842	124369

Lõpetamata asjad:

	1923. a.	1924. a.
Riigikohus	2480	2701
Kohtupalat	947	1226
Rahukogud I ast. kohtuna	4595	4367
" II " "	2514	2222
Kohtu-uurijad	2035	1681
Rahukohtunikud	9128	12324
Kokku:	21699	24521

Üksikute kohtute tegevuse-aruannetel peatudes oleks tähendada järgmist:

Riigikohtus on aruande aastal lahendatud ja lõpetatud 3830 asja (eelmisel aastal 2468 asja), nii et iga liikme kohta ümarguselt 348 asja langeb (eelmisel aastal 224 asja).

Üldkogus lahendati 80 asja (eelmisel aastal 33 asja) ja peale selle veel 233 mit-

mesugust küsimust (eelmisel aastal 256 küsimust). Tsiiviil-osakonnas 3 kohtunikuga (aasta esimesel poolel kaks alalist osakonna liiget ja üks liige järjekorras teistest osakondadest, kuni Riigikohtu koosseisu täiendamiseni 1924. a. suveni — kolme alalise liikmega) — lahendati 891 asja, seal hulgas 79 perekonnanime muutmise asja (eelmisel aastal 604 asja, seal hulgas 87 perekonnanime muutmise asja), kriminaal-osakonnas 3 kohtunikuga 1821 asja (eelmisel aastal 1069 asja) ja administratiiv osakonnas 4 kohtunikuga (viies kohtunik asus ametikohuste täitmisele alles detsembri kuul) 1038 asja (eelmisel aastal 762 asja).

Peale eelnimetatud asjade (üldarvus 3830) lahendati üldkogu ja osakondade korraldavaile koosolekuil üldiselt kokku 4273 küsimust.

Kohtupalatis on asju lahendatud ja lõpetatud 1308, nendest 648 kriminaal-asja ja 660 tsiiviil-asja (eelmisel aastal 1165), nii et iga kohtuniku kohta langeb umbes 145 asja (eelmisel aastal ka 145 asja).

Rahukogudes I astme kohtutena oli toimetusel üldse 11.544 asja (seal hulgas 1924. a. tulnud 6949 asja). Tulnud asjade hulgas on siin näidatud 1510 hoiuasja, kuna sundtäite ja registreerimis-asjad, samuti ka Kr. Kp. S. § 277 ja t. põhjal lõpetamiseks ette pandud asjad arvustikust on välja jäetud. Aruande aasta jooksul lahendati ja lõpetati 7177 asja, nimelt 4749 tsiiviil-asja, mille hulgas 1752 hoiuasja, 2089 kriminaal-asja ja 339 adm. asja. Peale selle veel 2541 sundtäite- ja 902 registreerimis-asja, mis 38 kohtuniku peale jaotatult välja teeb läbistikkude iga kohtuniku kohta 280 asja (1923. a. 248 asja), nimelt 143 raskemat liiki tsiiviil-, kriminaal- ja administratiiv-asja ning 137 kergemat liiki asja, nagu sundtäite, hoiu- ja registreerimis-asjad.

Kriminaal-asju oli lõpetamiseks Kr. Kp. S. § 277 ja t. põhjal ette pandud 3976 asja ja nendest aasta jooksul lõpetatud 3921 asja, mis iga kohtuniku kohta umbes 103 asja teeb.

Rahukogudes II astme kohtutena oli toimetusel 12374 asja (seal hulgas 1924. a. tulnud 9860 asja), neist on lõpetatud 10152 asja (82,04%) ja jäi lõpetamata 2222 asja (17,96%). Kui eelmise aasta eeskujul läbi vaadatud teise astme asjust üks kolmandik, s. o. 3384 asja Rahukogu alalise koosseisu arvele panna, siis langeks ehk iga kohtuniku kohta umbes 89 asja, tegelikult on mõnes Rahukogus alaliste liikmete töö teise astme asjus vähenenud võrreldes eelmise aastaga, esimese astme asjade hulga kasvamise tagajärjel. Kui esimese ja teise astme asjad kokku võtta, on Rahukogudes toimetada olnud 23918 asja. Siin juures peab tähendama, et Tallinnas ja Tartus täitis üks Rahukogu alaline liige Hoolekandekohtu esimehe ametit.

Kohtu-uurimise toimetusi oli 1924. aastal 7749; neist on lõpule viidud 6068 (eelmisel aastal 6235), mis iga üksiku kohtu-uurija kohta läbistikku 156 asja välja teeb (eelmisel aastal 164 asja). Kui nende hulgast nelja tähtsamate asjade kohtu-uurija poolt õiendatud 67 toimetust ära eraldada, siis tuleb iga jaoskonna kohtu-uurija kohta 171 lõpetatud asja aastas (eelmisel aastal 176) ehk ligi 15 asja kuus, mis vastab ka ennerevolutsiooniaegse Vene kohtu-uurija tegevusele. Lõpetamata jäi eeluurimistoimetusi 1681.

Kõige suurem hulk lõpetatud uurimisi on näidatud Tallinna 1. jaoskonnas, nimelt 296 asja, siis Viljandi 2. jsk. 245 asja, Paide jsk. 242 asja, Harjumaa 1. jsk. 239 ja Petseri jaoskonnas 225 asja.

Aruande aastal rahukohtunikkuude toimetada olnud asjust on aasta jooksul lahendatud 95834 asja, ja nimelt 62531 kriminaal-, 32439 tsiviil- ja 864 administratiiv-asja (eelmisel aastal 87785 asja), mis läbiseigi iga kohtuniku kohta välja teeb 1843 asja (eelmisel aastal 1755 asja). Aasta lõpul oli lõpetamata 12324 asja, nende hulgas 6653 kriminaal-, 5554 tsiviil- ja 117 administratiiv-asja, ehk jaoskonna kohta

läbistikku 237 asja (eelmisel aastal 183 asja), s. o. umbes $1\frac{1}{2}$ kuu tööhulk. Kõige suurem läbi vaadatud asjade arv oli Tallinna 2. jaoskonnas, nimelt 4274 asja (eelmisel aastal 4167 asja), selle järele Tallinna 7. jsk. — 4263 asja (eelmisel aastal 3574 asja), selle järele Tallinna 4. jsk. — 3446 asja ja Tallinna 6. jsk. 3233 asja. Teistes jaoskondades ei tõusnud asjade arv üle kolme tuhande. Kõige vähem on lahendatud Hiiumaa jaoskonnas, nimelt 407 asja. Linnade, iseäraldi Tallinna ja Tartu linna jaoskondades on asjade arv suurem kui maa-jaoskondades. Läbiseigi võttes lahendati iga rahukohtuniku poolt Tallinna-Haapsalu ringkonnas 2216 asja, Tartu-Võru ringkonnas 1759 asja, Rakvere-Paide ringkonnas 1603 asja ja Viljandi-Pärnu ringkonnas 1528 asja. Peale otsekohese töö jaoskonnas võtsid rahukohtunikud osa Rahukogu istungitest Rahukogu teise astme asjus. Rahukogudes teise astme kohtuna lahendatud asjust tuleb $\frac{2}{3}$ rahukoht. arvele panna ning järjekult iga rahukohtuniku kohta ümarguselt 130 asja (eelmisel aastal 117 asja), nii et iga rahukohtuniku peale langeb tema oma jaoskonna asjadega kokku keskmiselt 1973 ehk ümarguselt 2000 asja. Ka on üksikud kohtunikud osa võtnud liikmetena mitmesuguste sega-asutuste istungitest, nagu maakorraldamise-, vangimaksu-, sundvõõrandatud varanduste hindamise j. t. asjadesse puutuvates asutustes.

Kohtute kohtulist tegevust iseloomustavad sisuliselt järgmised arvud:

Kohtupalatis 1924. aasta jooksul lõpetatud üldarvule 1308 võib vastu seada samal aastal Riigikohtule tulnud 365 kaebust Kohtupalati otsuste peale, mis esimesest arvust oleks 27,91% (eelmisel aastal 20,7%). Riigikohtus 1924. aastal läbivaadatud 428 Kohtupalati asjast tühistati otsused 94 asjas, mis välja teeb 22% (täpselt 21,96%), nimelt 184 tsiviilasjas 51 otsust ehk 27,71% (eelmisel aastal 20%) ja

235 kriminaal-asjas 43 otsust ehk 18,30% (eelmisel aastal 15,30%).

Rahukogudes kui II astme kohtutes lahendatud asjade üldarvule 10152 võib vastu seada Riigikohtule aruande aastal tulnud kaebused Rahukogu otsuste peale üldarvus 2038 (nende seas valvekorras 12 kaebust), mis umbes 20,07% esimesest arvust välja teeb. (Eelmisest aastast jäänud 850 asja ja aruande aastal juure tulnud 2038 asja — kokku oleks aruande aastal lahendamisel olnud 2888 asja). Riigikohtus läbivaadatud 2098-as Rahukogude II astme asjas on otsuseid tühistatud 493 ehk läbistikkude 23,5%, nimelt 624 tsiviil-asjas 217 ehk 34,8%, ja 1474 kriminaal-asjas 276 ehk 18,72%. — Üksikute Rahukogude suhtes oleks tähendada, et tsiviilasjus on tühistatud Tallinna-Haapsalu Rahukogu 217 otsusest 80 ehk 36,87%, Tartu-Võru Rahukogu 204 otsusest 83 ehk 40,69%, Viljandi-Pärnu Rahukogu 143 otsusest 42 ehk 29,37%, ja Rakvere-Paide Rahukogu 60 otsusest 12 ehk 20,00%. — Kriminaal asjus on tühistatud Tallinna-Haapsalu 547 otsusest 114 ehk 20,84%, Tartu-Võru Rahukogu 522 otsusest 93 ehk 17,82%, Rakvere-Paide Rahukogu 169 otsusest 27 ehk 15,97% ja Viljandi-Pärnu 236 otsusest 42 ehk 17,80%.

Rahukogudes, kui I astme kohtutes lahendatud asjade üldarvule 7177 võib vastu seada Kohtupalatisse Rahukogude otsuste peale antud edasikaebuste teel aasta jooksul tulnud uute asjade üldarvu 1587 ja Riigikohtule antud 135 revisjoni kaebust adm. asjus, kokku 1722 asja, mis üldiselt 23,99% esimesest arvust välja teeb.

Administratiiv-asjus on muudetud Rahukogude otsuste protsent 38,1 (eelmisel aastal 28,14%), nimelt on muudetud Tallinna-Haapsalu Rahukogu 25 otsusest 12 ehk 48%, Tartu-Võru Rahukogu 40 otsusest 12 ehk 30,00%, Rakvere-Paide Rahukogu 20 otsusest 8 ehk 40% ja Viljandi-Pärnu Rahukogu 20 otsusest 8 ehk 40%.

Aruande aastal muudeti Riigikohtus läbivaadatud Rahukogude ja rahukohtunikude otsustest adm. asjus üldarvus 162 57 otsust ehk 35,18% (eelmisel aastal 32,17%).

Rahukohtunikute juures aasta jooksul lahendatud asjade üldarvule 95834 võib vastu seada Rahukogudele samal aastal antud edasikaebused üldarvus 9860, mis esimesest arvust välja teeb 10,29% (eelmisel aastal 10,39%). Administratiiv asjus muudeti 1924. a. Riigikohtu poolt läbivaadatud rahukohtunikute 57 otsusest 17, mis välja teeb ligi 30%. *K. Parts.*

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu,

Seltside ja ühingute Liitude registreerimine.

Iga Liidu registreerimise palvet arutades peab kohus kõige pealt selgusele jõudma, et Liidu asutamine välja läheb seaduslikult teotsevate seltside ehk ühingute poolt. Liit

peab olema organisatsioonide koonduseks ja loomulikult peab registreerimisel tõendatud olema, kas on organisatsioonide poolt vastavad tahteavaldused olemas, kas need on tehtud organisatsiooni põhikirjas ettenähtud korras ning põhikirja raamides, s. o. kas organisatsioonil on õigus ühineda teisega kavatsatud Liitu. Edasi on tarvis, et

Aruanne tsiviil- ja administratiiv-asjade liikumise üle Rahukohtunikkude

Jaoskonna nimetus	Otsustamata 1924. a.	Juure tulnud 1924. a.								
		Nõudmise asju				Toimetatavaid hoiukorras	Toimetatavaid sunnitaimes korras aktide järele	Tõenduste kindlustamine	Nõudmiste eelkindlustamine	Muud
		Rikutud ehk kaotatud omandusõiguse jalule seadmine	Kohustused üksikõik missugustest põhjustest tekkinud	Muid	Kokku					
Tallinna 1. jsk. rhk.	99	—	352	45	397	99	306	4	13	—
" 2. " "	70	—	441	—	441	29	506	6	24	23
" 3. " "	90	178	401	14	593	29	307	3	10	52
" 4. " "	199	—	671	103	774	263	437	—	2	21
" 5. " "	55	4	654	32	690	40	306	1	8	24
" 6. " "	192	—	495	109	604	21	371	2	1	60
" 7. " "	9	—	1096	33	1129	25	730	4	9	3
" 8. " "	34	—	227	—	227	16	61	7	8	17
" 9. " "	29	32	669	5	706	28	201	2	7	42
Keila " "	100	2	338	39	379	57	54	—	2	7
Rapla " "	38	11	8	379	398	67	12	2	20	10
Raasiku " "	54	6	242	60	308	63	32	—	1	30
Haapsalu " "	113	17	257	49	323	90	67	2	3	16
Lihula " "	6	38	135	1	174	28	4	1	1	51
Hiiumaa " "	—	2	83	13	98	37	—	—	—	—
Saaremaa 1. " "	39	8	204	37	249	15	43	1	2	56
" 2. " "	45	35	110	87	232	210	26	—	8	17
Kokku	1172	333	6383	1006	7722	1117	3463	35	119	429

Aruanne tsiviil- ja administratiiv-asjade liikumise üle Rahukohtunikkude

Tartu 1. jaosk. rhk.	167	—	419	72	491	37	456	—	13	1
" 2. " "	95	—	354	180	534	14	312	1	18	30
" 3. " "	84	1	505	36	542	55	227	—	3	56
" 4. " "	125	4	539	59	602	42	280	—	11	12
" 5. " "	86	3	331	10	344	43	45	—	9	25
" 6. " "	67	2	334	3	339	47	60	—	4	34
Elva " "	83	14	429	54	497	108	32	2	16	57
Jõgeva " "	78	—	176	282	458	44	8	—	9	6
Mustvee " "	291	25	530	73	628	67	10	1	—	—
Otepää " "	—	2	106	8	116	65	—	—	1	18
Võru 1. " "	11	16	200	362	578	90	145	—	4	—
" 2. " "	13	5	475	29	509	72	10	—	5	74
" 3. " "	21	11	555	23	589	159	27	—	2	68
Valga 1. " "	39	2	542	283	627	60	145	—	6	—
" 2. " "	102	3	389	—	392	47	9	—	12	103
Petseri 1. " "	71	5	570	32	607	64	367	—	1	1
" 2. " "	48	21	387	67	475	45	12	—	9	—
Kokku	1381	114	6841	1373	8328	1059	2132	4	123	485

juures Tallinna-Haapsalu Rahukogu ringkonnas 1924. aastal.

	Otsustatud 1924. a.				Asjade arv, milles on järgnenud kaebused		Administratiiv asjad							
	Otsustatud sisuliselt	Toimetus lõpetatud	Seisma pandud	Kokku	Otsustamata 1925. aastaks	Apellatsiooni-	Kassatsiooni-	Erakaebused	Otsustamata 1924. a.	Juurde tulnud 1924. a.	Kokku asju 1924. a.	Otsustatud	Edasi kaebatud	Otsustamata 1925.a
Kõik kokku	918	712	125	19	866	62	61	11	—	2	2	2	—	—
1029	1099	849	186	32	1067	32	74	19	—	—	—	—	—	—
994	1084	834	72	27	933	151	86	11	—	—	—	—	—	—
1497	1696	701	842	58	1601	95	181	21	—	—	—	—	—	—
1069	1124	465	424	82	971	153	91	6	—	—	—	—	—	—
1059	1251	1021	121	6	1148	103	158	11	—	—	—	—	—	—
1900	1909	1792	77	26	1895	14	179	35	—	—	—	—	—	—
336	370	273	32	33	338	32	68	18	—	—	—	—	—	—
986	1015	807	63	23	893	122	73	9	—	—	—	—	—	—
499	599	457	52	19	528	71	69	8	—	—	—	—	—	—
509	547	350	75	15	440	107	32	4	—	—	—	—	—	—
434	488	305	80	12	397	91	56	13	—	—	—	—	—	—
501	614	357	149	6	512	102	49	2	—	—	—	—	—	—
259	265	132	50	70	252	132	19	2	—	—	—	—	—	—
135	135	53	29	1	83	52	2	—	—	—	—	—	—	—
366	405	266	64	20	350	55	24	6	—	—	—	—	—	—
493	538	310	75	46	431	107	44	16	—	—	—	—	—	—
12885	14057	9684	2516	495	12695	1362	1266	199	16	167	183	166	6	17

juures Tartu-Võru Rahukogu ringkonnas 1924. aastal.

998	1165	725	96	37	858	307	28	7	—	2	2	1	—	1
909	1004	822	70	23	915	89	86	20	—	—	—	—	—	—
883	967	774	108	16	898	69	93	8	—	—	—	—	—	—
927	1052	779	38	26	843	209	81	6	—	—	—	—	—	—
466	552	271	157	7	435	117	60	5	—	—	—	—	—	—
484	551	305	113	9	427	124	49	4	—	—	—	—	—	—
712	795	469	197	46	712	83	85	11	—	—	—	—	—	—
525	603	370	87	20	477	126	48	10	—	—	—	—	—	—
706	997	454	122	54	630	367	97	4	—	—	—	—	—	—
200	200	68	18	1	87	113	41	19	—	—	—	—	—	—
817	828	530	196	92	818	10	52	12	—	—	—	—	—	—
670	683	386	204	68	658	25	58	8	—	—	—	—	—	—
845	866	495	181	22	698	168	68	2	—	—	—	—	—	—
838	877	663	111	3	777	100	71	28	—	—	—	—	—	—
563	665	250	206	12	468	197	29	4	—	—	—	—	—	—
1040	1111	708	98	42	848	263	56	2	—	—	—	—	—	—
548	596	301	173	35	509	87	44	3	—	—	—	—	—	—
12131	13512	8370	2175	513	11058	2454	1046	153	47	354	401	340	44	61

põhikirja esitajad esitaksid oma volitused ja et põhikirjas oleks ära tähendatud, mis eesmärk on Liidul, s. o. missuguseid sihte ta tahab saavutada ja missugusel alal ta mõtleb töötada ning üksikute seltside jõude kokku võtta. Organisatsiooni eesmärgi äramääramine põhikirjas on 1919. a. Seltside ja Ühisuste Registreerimise Seaduse (R. T. nr. 18 — 1919. a.) § 11. p. 1. järele oluline nõue iga seltsi, ühingu suhtes ja on seda arusaadavalt mitte vähem Liidugi suhtes, kelle liikmeteks võivad kuuluda mitmesuguste erieesmärkidega, üksteisest lahkuminevate, võib olla koguni üksteise vastu käivate eesmärkidega organisatsioonid, nagu seda on mitmesugused majanduslised, poliitilised ja kultuurilised organisatsioonid, nii kui ühelt poolt saaduste valmistajate ja teiselt poolt tarvitajate, tööandjate ja töövõtjate, ühe ja teise loomatõu edendajate, mitmesuguste seltskondlikkude kihtide ja rahvuste huvide teenistusesse rakendatud seltsid ja ühingud.

Kui seaduses öeldakse, et Rahukogu registreerimispalvet ainult siis võib tagasi lükata, kui põhikiri ei vasta maksvaile seadustele (Regist. S. § 16), siis ei tähenda see seda, et Rahukogudel õigus oleks ka seadustele mittevastavaid põhikirju oma meelevalda järele registreerida, vaid ainult seda, et ta — vastandiks varemalt Vene ja Saksa okupatsiooni ajal valitsenud korrale, kus seltside registreerimine olenes administratiiv-võimude äranägemisest, — nüüd seltsi registreerimispalveid ainult siis tagasi lubas lükata, kui nende põhikirjad ei vasta seadustele.

(R. Üldk. t. nr. 43 — 1925. a.).

Kas on Ev. Lut. Koguduste Omavalitsuse Aj. Korralduse § 1. p. b. ette nähtud koguduse nõukogul õigus volitusi anda kohalus koguduse asjade ajamiseks, või on seesugune õigus ainult sama Seaduse § 1. p. d. ettenähtud koguduse eestseisusel?

Vastus: Ev. Lut. usu Koguduste asjus on õigus kaebusi tõsta ja volitusi anda Ev. Lut. Koguduste Omaval. Aj. Korralduse Seaduse § 15. põhjal koguduste eestseisustel.

Põhiseaduse § 11. põhjal Eestis riigiusku ei ole. Eestis on usu- ja südametunnistuse vabadus. Keegi ei ole kohustatud korda saatma usutunnistuslikke tegusid, olema usutunnistusliku ühingu liige ega kandma selle kasuks avalikke kohustusi. Usuliste talituste täitmine on takistamatu, kui see ei käi avaliku korra ja kõlbluse vastu.

Seega on igasuguste usuliste talituste kordasaatmine iseäraliste usutunnistuslike ühingute — kirikukoguduste — hoolde jäetud, kusjuures evangeli luteri usu kogudustele Valitsuse poolt 15. aprillil 1919. a. vastuvõetud seadusega („Evangeli Luteri usu Koguduste Omavalitsuse Aju-tine Korraldus“. R. T. nr. 28/29 — 1919 a.) on antud omavalitsuse õigused.

Siit järgneb, et ev. luteri usu kiriku kogudus esineb evangeli luteri usutunnistusega seotud isikute ühinguna teatavas piirkonnas, missugusel ühingul on kui juriidilisel isikul omavalitsuse õigused. Ts. Kp. S. § 27. näeb ette, et igasugused ühingud, ühisused ja seltsid võivad kohtus taotella ning kosta ainult iseäralise voliniku läbi, ja selle määruse kohaldamise asjus käsib sama seaduse § 1804 Eestis käsitella B. E. S. § 2918, mille järele juriidilisi isikuid esindavad nende seaduslikud organid ja eestseisused.

Evangeli Luteri usu Koguduste Omavalitsuse Ajutise Korralduse § 1. põhjal on iga üksiku evangeli luteri usu koguduse omavalitsuse asutused: a) täiskogu, b) nõukogu ja d) eestseisus.

Igähele neist asutustest on seaduses antud oma iseäraline teatavate piiridega kitsendatud võimkond. Nõukogu ülesandeks on — lausub § 12 — üldse koguduse majapidamine ja asjaajamine, nagu: eelarvete ja aruannete läbiivaatamine; kiriku varanduste, asutuste ja hoonete üle valit-

semine ja tarvitamiskorra äramääramine ning valve; koguduse vaeste ja haigete eest hoolekandmise korraldamine; valvus korrapidamise üle kirikus ja kiriklikes asutustes, iseäranis ka selle üle, et kiriku hooneid mitte ei tarvitataks otstarbeks, mis nende ülesannetega kokku ei käi; etepanekute tegemine õpetaja ja kõstri valimise kohta; kirikuametnikkude ülevalpidamise eest hoolitsemine; eestseisuse poolt kokkuseatud koguduse hääleõiguslike liikmete nimekirja kinnitamine ja valve, et täiskogust osa ei võta need, kellel pole selleks õigust; täiskogu kokkukutsumine ja päevakorra äramääramine jne. Peale nende välimiste ülesannete on nõukogu ülemaks kohuseks koguduse usulise ja kõlblise ülesehitamise töös õpetajale toeks olla ja koguduse tegevust edendada. Eri-liste ülesannete jaoks võib nõukogu — § 12. märkuse järgi — komisjonid asutada.

§ 14 näeb ette, et eestseisus seisab koos esimehest, tema abist, kirjatöömehet ja laekahoidjast, keda nõukogu oma liikmete hulgast valib. Eestseisus on otsustusvõimeline, kui kolm liiget koos on, nende hulgas esimees ehk tema abi. Eestseisuse esimees on ühtlasi ka nõukogu esimees.

§ 15 määrab, et eestseisus on koguduse väline esindaja. Tema on nõukogu täidesaatev organ ja koguduse asjaajaja valitsuseasutustes ja kohtutes. Eestseisuse hooleks on nõukogu otsustamise alla käivate asjade ettevalmistamine, tarvivate raamatute pidamine, kirikuteenrite ametissenimetamine ja muud, mida nõukogu temale ülesandeks teeb.

Eeltoodud määruste eeskirjadest järgneb, et nõukogu on oma võimkonna piirides määravaks asutuseks. Tema otsustamise alla käivad kõik koguduse omavalitsusesse puutuvad majapidamisest ja asjaajamisest tekkivad küsimused, eestseisuse valimine, komisjonide asutamine ja nende tegevuse järele valvamine.

Eestseisus on nõukogu täidesaatev organ. Tema on koguduse väline esindaja ja asjaajaja valitsuseasutustes ning kohtutes.

Nii siis on nõukogu ja eestseisuse võimkonna tegevuse piirid seaduses ehises täpsalt kindlaks määratud. Igaüks neist võib teostada ainult selles õiguslikus piirkonnas, mis temale eriti on antud. Ta ei või ennast segada teise piirkonda kuuluvatesse asjadesse ja sellepärast ei või nõukogu oma peale võtta niisuguste õiguste ehk kohustuste teostamist, mis käivad eestseisuse võimkonna piiridesse, sest et see oleks eestseisuse võimu lubamata kitsendamine ja ühes sellega nõukogule antud võimkonna piiridest isetahtlik üleastumine. Iga riigi ja omavalitsuse-asutuse poolt tehtud korraldus ehk toiming esineb seaduslikuna ja on maksev ainult siis, kui ta on tehtud selle asutuse poolt, kelle võimkonda kuulub säärase korralduse ehk toimingu tegemine. On ta aga tehtud asutuse poolt, kelle võimkonda tema tegemine seaduse järele ei kuulu, siis on ta tühine tema tegemise momendist alates ega ole kellelegi kohustav. Seepärast ei või omavalitsuse määrav asutus oma peale võtta tema täidesaateva organi funktsioone. Samuti kui kohus ehk kohtu esimees ei või oma tähta võtta kohtupristavi kohustusi kohtuotsuste täideviimise suhtes, ei või ka nõukogu eestseisusest mööda minnes viimase funktsioonide täitmisele asuda. Otsustada, kas koguduste õiguste kaitsmiseks tarvis on kohtu poole pöörduda teatava nõudmisega või kaebusega, oleneb täiesti nõukogust kui määravast asutusest, pöörduda aga otsekohe või voliniku läbi kohtu poole nõukogu ei või. See on eestseisuse kohta seaduses eriti ettenähtud ülesanne. On nõukogu otsustanud nõudmisega või kaebusega kohtu poole pöörduda, siis peab eestseisus selle otsuse täitmiseks vastavaid samme astuma. Esinedes koguduse seadusliku esindajana võib eestseisus Ts. Kp. S. § 17. ja 1804. ning B. E. S. § 2918.

kohaselt teotseda kohtus ise, ilma volituseta, või tema poolt väljaantud volitusega varustatud voliniku läbi eestseisuse liikmete või isikute hulgast, kel on õigus võõraid asju volinikkudena kohtutes ajada.

(Riigikohtu üldk. t. nr. 51 — 1925. a.)

Kas seadusejõusse astunud Rahukogu (kui II kohtuastme) otsuse peale võib kaevata valvekorras?

Ja jaataval korral, kas seesuguse otsuse tühistamine võib sündida valvekorras, kui otsuse edasikaebamine kassatsioonikorras ei ole lubatud?

Esimese küsimuse kohta tuleb jaatavalt vastata, sest K. A. S. § 249¹ põhjal võivad isikud, kes oma õigusi arvavad rikutud olevat kohtu ehk kohtuniku ebaõige teguviisi läbi, kaevata järelevalvekorras kõrgemale kohtuasutusele, olenemata sellest, kas see ebaõige teguviis on aset leidnud kohtuotsuse tegemise puhul või teistel juhtumustel.

Mis puutub teise küsimusse, siis tuleb silmas pidada, et K. A. S. § 250. põhjal on järelevalve-kord sisse seatud nende juhtumuste jaoks, milles ilmsiks tulevad kas kohtu või kohtuniku ebaõige teguviis või mõned korratud või koguni kuritarvitused. Neil juhtumustel seletab kõrgem kohus vastavale kohtuasutusele või kohtunikule milles seisab tema teguviisi ebaõiglus, tühistab seadusliku korra vastaseid määrusi ja korraldusi, kui säärane tühistamine ei riku tsiviil- ja kriminaalkohtupidamise reegleid kõrgema kohtuastme õiguste ning võimupiiride suhtes ja määruste ning korralduste tühistamise korra suhtes ja võtab tarvitusele rikutud korra jaluleseadmise abinõud ja süüdlasi vastutusele distsiplinaarkorras.

Rahukogu kui teise kohtuastme otsus loetakse lõplikuks ning seadusejõusse

astunuks tema tegemise silmapilgust alates (Ts. Kp. S. § 184). Ta on kohustav mitte ainult asjaosalistele, vaid ka kohtule, kes selle teinud, ja üldse kõigile kohtu- kui ka riigiasutustele ja ametnikkudele (§ 893). Teda võib tühistada ainult Tsiviil-Kohtupidamise Seaduses ettenähtud juhtumustel ning korras (§ 894).

Rahukogu kui teise kohtuastme otsuste tühistamise juhtumused ja kord on ettenähtud Ts. Kp. S. § 185—194. Nende reeglite järele võib Riigikohus Rahukogu otsuseid tühistada: 1) asjus, kus nõudehind ulatub üle 5000 marga, — asjaosalise kassatsioonikaebusel kassatsioonikorras (§ 185, p. 1, § 186); 2) kõigis asjus, olenemata nõudehinna suurusest, uute asjalolude ilmsikstuleku või otsuse aluseks võetud aktide võltsitaks tunnistamise korral asjaosalise vastaval palvel (§ 185, p. 2 ja § 187).

Väljaspool eeltoodud juhtumisi ning korda ei ole lubatud mitte ühtegi Rahukogu kui teise kohtuastme otsust tühistada, ja seega oleks Rahukogu otsuse tühistamine järelevalvekorras ühevääriline Tsiviil-Kohtupidamise Seaduses ettenähtud otsuste tühistamise korra (§ 185—194; 893; 894) otsekohese rikkumisega. Et aga Rahukogu otsus niisuguses asjas, kus nõudehind ei ulatu üle 5000 marga, ei või kaevatavaks saada isegi kass. korras (R. T. nr. 85 — 1924. a.) ja tema tühistamine on lubatud ainult Ts. Kp. S. § 185. p. 2. ja § 187. ettenähtud juhtumustel ning korras, siis ei või ka säärase otsuse tühistamine järelevalvekorras sündida, mis pärast arutatava küsimuse peale tuleb vastata eitavas mõttes.

Kuid võib ette tulla, et kohus otsuse tegemisel on üle astunud temale seadusega antud võimkonna ehk võimu piiridest või muul viisil rikkunud avalikkude huvide kaitsmiseks kindlaksmääratud korda. Seesugusel juhtumusel esineb määrus mitte seaduses ettenähtud korras tehtud kohtuotsusena, vaid seadusliku korra vastase

määrusena ja teda ei või lugeda kohtuotsuse-jõuliseks. Seesugune kohtuotsuse näol väljaspool Ts. Kp. S. ettenähtud korda tehtud määrus ei või astuda seadusejõusse ja seepärast võib teda tühistada ka järelevalve-korras, ilma Ts. Kp. S. kindlaks-määratud seadusejõusse astunud otsuste tühistamise korra rikkumiseta. Üldreeglinas aga tuleb tunnistada, et ei ole lubatud mitte ühtegi Rahukogu kui teise kohtuastme seaduses ettenähtud korras tehtud ning seadusejõusse astunud otsust tühistada järelevalve-korras (R. Üldk. t. nr. 57 — 1925. a.).

Administratiiv-osakond,

Kas valla piiride muutmise korral võib Valla-nõukogu ise oma liikmete arvu muuta?

Vastus eitav.

Valla-nõukogude Valimise Seaduse (R. T. nr. 26 — 1921. a.) § 75. järele määrab Valla-nõukogu liikmete arvu kindlaks eelmine Valla-nõukogu; sellepärast ei või Valla-nõukogu ise oma liikmete arvu muuta, isegi sel puhul mitte, kui valla piiride muutmise korral valla elanikkude arv väheneb või suureneb. See arvamine, et kui Valla-nõukogu tulevase nõukogu liikmete arvu kindlaks võib määrata, siis peaks ta ka oma koosseisu muuta võima, ei põhjene seadusel.

(R. Adm. t. nr. 985¹ — 1925. a.).

Kas vallaomavalitsuse heaks minev tööstusemaks määratakse eelmise aasta sissetuleku järele, nagu tulu- ja lisa-ärimaksud määratakse?

Vastus eitav.

Iga maksu määramine peab sündima neil alustel ja selles korras, nagu see vastavas maksuseaduses on ette nähtud. Tulumaksu Seaduse § 3. on otsekohe ette nähtud, et tulumaksu arvatakse maksualuse

eelmise aasta kogu tulude põhjal; samuti määravad Otsek. Maks. Sead. § 519. ja 551., et lisa-ärimaksu peab arvama eelmise aasta sissetulekute järele. Kuid sellest isenesest ei järgne veel sugugi, et ka tööstusemaksu peab eelmise aasta sissetulekute järele arvama. Tööstusemaks on sisse seatud eriseaduse põhjal ja selle maksu määramine peab sündima siis ka neil alustel, mis selles eriseaduses on ette nähtud. R. T. nr. 3 — 1921. a. avaldatud seaduse nr. 19. põhjal on vallad õigustatud oma heaks tööstusemaksu võtma äriliste tööstuse-ettevõtete pealt, ja tähendatud seaduse järele määrab maksu suuruse ning sissenõudmis-korra kindlaks Valla-nõukogu, kuna maksunormide ülesseadmisel tuleb arvesse võtta tööstuse-ettevõtete suurust, sisseseadet ja tegevuseviljakust. Nii ei saa see seadus tööstusemaksu määramisel sugugi nõudmist üles, et tööstusemaks eelmise aasta sissetulekute järele kindlaks määrataks, vaid nimetab tööstuse-ettevõtete eritunnismärgid tööstusemaksu määramise alustena, nagu see oli ette nähtud eelmiseski seaduses nimelt R. T. nr. 18/19 — 1920. a. väljakuulutatud seaduses nr. 83 veskite pealt võetava maksu kohta, mille asemele tööstusemaks on asetatud. Jättes vallale tööstusemaksu määramisel võrdlemisi avarad piirid, on seadus siiski ka kaks kitsendust tööstusemaksu määramisel üles seadnud; nimelt võib Siseministeerium kokkuleppel vastavate ministeeriumidega üksikuid vabrikuid ja ettevõtteid sellest maksust hoopis vabaks tunnistada, ja Valla-nõukogu poolt määratud tööstusemaksu ülemmäär käib siseministri kinnitamisele kokkuleppel rahaministriga. Kõigest sellest selgub, et tööstusemaksu määramine sünnib vastavas seaduses ettenähtud erikorras ja alustel, mis pärast ei või ka tööstusemaksu määramise asju otsustada ei Tulum. Seaduse ega Otsek. Maks. Seaduse põhjal, vaid ainult selle eriseaduse põhjal, mis normeerib tööstusemaksu määramist.

(R. Adm. t. nr. 177_— — 1925. a.).

Kas võib Tempelmaksu-seaduse § 1. teise lõigendi põhjal kirjalikke kaubatellimisi tempelmaksustada?

• Otsekoheste Maksude Peavalitsus ja rahaminister põhjenduvad kirjalikkude kaubatellimiste tempelmaksustamise tariifi nr. 16/10 p. c. järele tempelm. Sead. § 1. teisele lõigendile. Kuid Tempelm. Sead. § 1. tähendatud osa ei saa tõlgendada selles mõttes, et tema põhjal kuuluksid tempelmaksustamisele kirjalikud kaubatellimised. § 1. teine lõigend lausub: „leping-dokumentidega võrdsed selle määruse mõttes on kirjad, milles teada antakse kokkuleppest juriidilise toimingu kohta, kui kolme nädala jooksul pärast selle kirja ärasaatmist, millest kokkulepe järeldub, tempelmaksustatud dokumenti juriidilise toimingu kohta ei tehta“. Kirjalikku kaubatellimist ei saa pidada kirjaks, milles teada antakse kokkuleppest juriidilise toimingu kohta, sest selle sihiks on alles kokkulepet saavutada ja kokkulepe sünnib B. E. S. § 3136. järele alles siis, kui kirjalik tellimine kontrahendi poolt on vastu võetud. Tellimiskirja ärasaatmise momendil on isegi teadmata, kas pakkumine kontrahendi poolt üldse vastu võetakse ning millal vastu võetakse, ja sellepärast ei saa säärase kirja ärasaatmise momendiga siduda ka tempelmaksu-kohustuse tekkimise momenti, nagu see Tempelm. Sead. § 1. teises lõigendis nimetatud kirjade kohta on ette nähtud. Õigeks võttes kaebajate väite, et fiskaalseadusi ei või laiendavalt seletada, leiab Riigikohus, et Tempelm. Sead. § 1. teises lõigendis nimetatud kirjade all ei tule mõista mitte kirjalikke tellimisi-offerte, vaid nende all võiks mõista erilisi kirjalikke vastuseid offertidele, milles ka tõeliselt avaldub kokkulepe juriidilise toimingu kohta. Eri-lise kirjaliku vastuse puudumisel võib aga täitmiseks vastuvõetud kirjalik kaubatellimine tempelmaksustamisele kuuluda ainult Tempelm. Sead. § 2. alustel, s. o. kui suu-

sõnaline juriidiline toiming. Vene Tempelm. Sead. nimestik ja end. Vene Senati seletused kirjalikkude kaubatellimiste tempelmaksustamise kohta ei või käesoleva asja otsustamisel mõõduandvad olla, sest Saksa okupatsiooni ajal maksmapandud Tempelmaksu-seaduse ja selle juurde kuuluvad tariifi määrused asja kohta ei ole samasugused kui Vene Tempelm. Sead. määrused.

Missugusest maksuaastast räägib Tulumaksu-seaduse § 61?

Vastus: Sellest aastast, mille arvu sissenõutav tulumaks kannab.

Tulumaksu-seaduse § 61. ütleb: „kui maksukohuslaste sissetulek õnnetute asjaolude tõttu maksuaasta kestel enam kui 25% on vähenenud maksu alla arvatud tuludega võrreldes, siis jäetakse talle õigus kuni maksuaasta 1. novembrini jaosk. komiteelt temale pealepandud maksu vastavat alandamist paluda.“ Ei või kahtlust äratada, et maksuaasta all on siin arvatud see aasta, mille arvu sissenõutav tulumaks kannab, mitte aga aasta, mille järele sissetulek ehk tulu oli kindlaks määratud. Sõnadega „maksuaasta kestel“ on see aasta arvatud, millal määratud tulumaks seaduse järele peab makstama. Seadus räägib juba „pealepandud maksust“, mitte aga alles arvutamisele käivast maksust, ja õigustab maksukohuslast kuni maksuaasta 1. novembrini sellekohase palvega esinema, huna aga Tulumaksu-sead. § 41. järele tulu üle teadaandeid kuni 1. veebruarini võib sisse anda (R. Adm. t. nr. 449^u — 1925. a.).

Tsiviil-osakond.

Ringkonna valitsejate poolt sõlmitud teenistuslepingute kohustavus põllutöõministeeriumile.

Hugo Zirk tõstis põllutöõministeeriumi vastu nõude mõisate valitsemise eest 48.370 marga suuruses teenistuse lepingu põhjal, mis nõudja Zirk oli sõlminud kohalise ringkonna valitsejaga. Kinnitades rahukohtuniku otsust, millega rahuldati Hugo Zirki nõudmine, on rahukogu oma otsuse rajanud nõudja poolt ette pandud teenistuse lepingu ja muude tõenduste peale, mille järele on nõudja kostja teenistuses seisnud ja omad kohused korralikult täitnud. Riigikohtule antud kassatsiooni kaebuses palub kostja volinik rahukogu otsust tühistada, peaasjalikult sellepärast, et tema arvates ringkonna valitsejal õigust ei olnud sõlmida Zirk'iga teenistuslepingut ja et see leping põllutöõministeeriumi poolt kinnitatud ei ole. — Riigikohus leiab, et maa-reformi teostamise määruste § 7. 1920. a., s. o. ajal kui leping sõlmitud sai, maksev oli järgmises redaktsioonis: „Riigi kätte võetud maade ja inventari otsekohene valitsemine sünnib valitsejate ja abivalitsejate kaudu. Valitsejaid ja abivalitsejaid üksikutesse mõisatesse määrab ja tagandab

ringkonna valitseja ettepanekul riigimaade ülem“. Nagu asjast näha määras Võrumaa riigimaade ülem Hugo Zirki 22/IV 1920. a. põllutöõministeeriumi valitsemise alla võetud Karula ja Koiküla mõisate valitsejaks ja sõlmis Võrumaa II ringkonna valitseja Zirkiga vastava teenistuslepingu, tähtajaga 1. maist 1920 kuni 1. maini 1921. a. Seega oli Zirk õigusvõimulise ametniku poolt valitsejaks määratud ja temaga ka vastav teenistusleping sõlmitud. Et 1920. a. sarnase lepingu maksvuseks veel tarvis oleks olnud tema kinnitamist põllutöõministeeriumi poolt, ei ole millegagi tõendatud. See asjaolu, et sama paragrahvi redaktsioon 1922. a. (R. T. № 62—1922. a.) muudetud ja kahe märkusega täiendatud sai selles mõttes, et valitsejaid „mõisatesse palkab ja vabastab ametist ülemvalitseja ja et valitsejad saavad tasu riigimõisate sissetulekutest sellekohaste põllutöõministri poolt kinnitatud erilepingute põhjal — on käesoleva asja lahendamise juures tähtsusetu, sest Zirk oli mõisate valitsejaks määratud ja temaga leping tehtud 1920. a., kui § 7 veel maksev oli omas endises redaktsioonis. Kõigil neil põhjustel jättis riigikohus põllutöõministeeriumi voliniku kassatsiooni kaebuse tagajärjeta (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 271—1925 a).

Abielu-seaduse § 23.

1922. aasta Abielu-seaduses on abielu lahutamise põhjustena ette nähtud (lit. D p. a.) kõige pealt ühe abikaasa süü, mis väljendub abielu põhinõuete ja põhimõtete vastu eksivais tegudes tema poolt (§ 21, 22, § 25 p. 1., § 27 ja 28), siis ühe abikaasa üldkuriteod (§ 29), selle kehaved ja vaimuhaigused (§ 25 p. 2 ja § 26), abikaasade kolmeaastane lahuselu neist sõltumata olude sunnil (§ 24) ja mõlema abikaasa ühine ning vankumata soov lahku minna (§ 30). Ühtlasi leidub Abielu-seaduses järgmise sisuga § 23:

„On abikaasad kokkuleppimatuse tõttu vahet pidamata vähemalt kaks aastat lahus elanud, siis võib kumbki abikaasa lahutamist nõuda.“

Kui nüüd arvesse võtta, et poolte lahuselu ühe või teise abikaasa süü pärast korraldatakse iseseisvalt mitme vastava paragrahvi alusel ja et poolte ühine soov tingib § 30. järele juba otsekohe — ilma eelkäiva lahuseluta — abielu lahutuse, siis on selge, et § 23. oma „kokkuleppimatusega“ (mis-suguse mõiste kohta seaduse tekst näpunäiteid ei anna) ja kaheaastase lahuseluga pidi

paratamata arusaamatust tekitama. Arusaamatus ongi niikaugale jõudnud, et kohtukäijate arvamisel peaaegu iga lahuselu — ükskõik miasugustel põhjustel — andvat juba nõudmisõiguse § 23. alusel.

Seaduse tekstisse süvenemisel paistab silma, et § 23. seisab nagu kokkukõlastamata väljaspool seadusesüsteemi: näeb ju seadus (§ 30) seks juhuks, kui abikaasad teineteisega läbi ei saa, ilma et süüküsimus päevakorraks tõuseks, isegi võimalust ette ühisel soovil kohe lahutust saada; mispärast leiti siis tarvilik olevat veel kaheaastast lahuselu ette näha abikaasade vastastikuse kokkuleppimatuse tõttu!

* * *

Kohus peab maksvat seadusandlust käsitlenu kui loogilist tervikut. Kuid tegelikult ei moodusta seadusandlus kaugeltki mitte seesugust tervikut. Ta tekib järk-järgult; tema üksikuid osi töötatakse välja mitmesuguste, tihti teineteise vastu käivate mõttevoolude ja ideede mõjul; isegi üksik seadusandluse-akt moodustab harilikult mitmesuguste lahkuminevate püüete kompromissi seadusandlikes asutis; harva on seadus ühe ainsa mõtte täielik väljendus. Ei ole aga käsiteldavas seadusandluse-aktis loogilist ühtlust, paistavad üksikud osad ehk määrused kokkukõlastamata ning mitte selged olevat, siis on kohtu ülesanne seadusandliku ja õigusteadliku materjali põhjal leida määruste ühtlustamise tee ja ära näidata, missugustes piirides on see seadus siiski loogilise tervikuna käsiteldav. See on üks kõige tähtsamaist kohtu funktsioonidest. Kohtutegelus on siin iseseisev õiguse allikas.

* * *

Abieluseaduse eelnõu arutati Riigikogu üldkomisjonis 1922. a. sügisel. Üldkomisjoni protokollidest selgub ainult, et § 23. praegune redaktsioon puudus kahel esimesel eelnõu lugemisel täiesti, eelnõu lõppredaktsioonis (mille üleskirjutamisega piirdub üld-

komisjoni viimane istungiprotokoll) leidub aga juba praegune § 23. Üldkomisjoni lühikese seletuskirja järele Riigikogule võeti Abieluseaduse aluseks Vabariigi Valitsuse poolt esitatud eelnõu ja peeti materjalina silmas Riigikogu liikmete A. Ostra ja E. Asson'i poolt esitatud eelnõu. Komisjon ei ole alg-eelnõus suuremaid muudatusi ette võtnud ja lepib seepärast Valitsuse üksik-asjalise seletuskirjaga. Komisjoni poolt ettevõetud muudatustest oleks ära märkida järgmiste paragrahvide juures: „... § 22 järele võeti üles uus § 23...“

Vabariigi Valitsuse eelnõus, mis peaaegu tervena on seaduseks saanud, ei leidunud ülepea praegust § 23; seal oli sees (§ 29. nimetuse all) ainult praegune § 30., mille järele „abielu lahutatakse, kui mõlemad abikaasad seda ühiselt ja vankumatult soovivad“, ja seletuskirjas V. V. eelnõule öeldakse — muu seas — viimase § kohta: „Abielu lahutamise võimaluse piiramine kindlate seaduses ülesloetud põhjustega on eluga teravasse vastollu sattunud... õõnistanud abielu ja sünnitanud demoralisatsiooni... See toob tungivalt esile küsimuse abielu lahutamise kohta abikaasade vastastikuse kokkuleppe põhjal... Ometi peab seda lahutamise viisi õige ettevaatlikult tarvitama, sest... kui küllalt oleks ühest ainsast liht-teadaandest, et sellele otsekohe järgneks lahutus, siis võib... tüli, ajutine pahandus, arusaamatus... sagedasti lahutamise põhjuseks olla... Leides sellepärast soovitavaks lubada lahutamist abikaasade vastastikuse kokkuleppe põhjal, on tingimata tarvilik nõuda võimalikku kindlustust selle kohta, et abikaasade otsus läbimõeldud, tõsine ja vankumata on...“

Vastupidi, Riigikogu liikmete A. Ostra ja E. Asson'i eelnõu (mida Rgk. üldkomisjoni poolt materjalina silmas peeti) ei tunne abielu otsekohest lahutamist abikaasade ühisel soovil; seal leiduvad aga selle asemel — peatükis (V), mis pealkirja kannab „Lahelu ja lahutus“ — algusest peale järgmised paragrahvid:

§ 29. Kui abikaasad, kes sügava ja kestva kokkuleppimatusse pärast näevad, et nad enam koos ei või elada, ühel meelel soovivad lahkelu, siis võib kohtu otsusel nende kooselu lõpetatud saada.

§ 31. On abikaasad pärast kohtulikku lahkelu otsust lahus elanud 1 aasta ja pole kooselu pärast seda mitte jätkanud, tuleb abielu lahutada ühe poole nõudel.

§ 32. On abikaasad kokkuleppimatusse tõttu ilma lahkelu korralduseta vähemalt 2 aastat lahus elanud, ilma kooselu jätkamiseta pärast seda, siis võib iga abikaas kohtulikku abielu lahutust nõuda.“

„Ja Ostra-Assoni'i seletuskirjast loeme muu seas: „Üheks tähtsamaks põhjuseks abielu lahutuseks peab esitatud seaduseelnõu sügavat kokkuleppimatust abikaasade vahel. Et aga see mõiste ebamäärane on, peeti tarvilikuks meie oludes hoopis uue instituudi loomist — nimelt seaduslikku lahkelu — mis üleliia kergelt otsustatud lahutuste ärahooldamiseks mõeldud. Tuttav on, et värsked abielud iseloomude ebatasasuste ja eriti omavaheliste arusaamatuste ja üks-teise valesti mõistmise all kannatavad; sel- lepärast on ka värskete abielude juures lä- bikaalumatuid ja pärast kahetsetud soove lahutuseks rohkesti — selle tendentsi peh- mendamiseks oleks soovitat aastane lahkelu, mille kestel kumbki pool selgusele võib jõuda, kas asjaolud, mis lahkelu põhjuseks olid, tingivad ära lõpliku lahutuse.“

Säärane seaduslik (kohtu loaga) lahkelu ja siis alles (1 aasta pärast) abielu lahutus pidi Ostra-Assoni eelnõu järele väga laialt käsitlesele tulema: „ülespidamis-kohuse hoo- letussejätmine abikaasa ja laste vastu või muus kohusetäitmisel nende vastu suuresti eksimine“ (§ 30), „abikaasa jäme haavamine“ (§ 45 lõpp) — kõik see võis Ostra-Assoni eelnõu järele lahkelu loa andmise põhjuseks olla.

Hoopis teise seisukorra on aga võtnud maksev Abieluseadus, kus lahkelu kui nii- sugune (peale juhu, kui abikaasad lahus elavad neist sõltumata olude sunnil § 24.

mõttes) etendab osa „kokkuleppimatusse“ juhul § 23. mõttes.

* * *

Eelkirjeldatud andmed viivad nüüd sää- rastele järeldustele:

1. Abielu-seaduse kokkuseadmisel võeti arvesse kaks eelnõu, millest üks oli esitatud Vabariigi Valitsuse poolt, teine A. Ostra ja E. Assoni poolt.

2. Ainult Ostra-Assoni eelnõus oli „uue instituudina“ (nagu seda expressis verbis toonitatakse eelnõu seletuskirjas) „seadus- lik, s. o. kohtu poolt lubatud, lahkelu“ üles võetud „sügava ja kestva kokkuleppimatusse“ tõttu, mis siis ühe aasta pärast abielu lahu- tusele viib; selle „instituudi“ peasihiks oli lahkuminemis-soovi tõsiduse ja vankumatuse kindlustamine; tema tingimata eeldus oli kooselu lõpetamise ühemeelsus juba lahku- minemis-momendil, s. o. teatav kokku- lepe abikaasade vahel kooselu mitte enam jätkata. Kui eelnõu § 32. lubab abielu la- hutust peale kaheaastast lahkelu „kokkulep- pimatusse“ tõttu ka ilma, et lahkelu algmo- ment oleks kohtuotsusega fikseeritud, siis jääb aluseks pandud „kokkuleppimatusse“ mõiste ikkagi muutumatuks; ka siin valitseb muidugi sama eeldus, et lahkelu põhjuseks oli algmomendist peale nimelt ühiselt ära- tuntud abikaasade kindel arvamine, et nad iseloomude ebatasasuse pärast ei saa enam koos elada; üksi sel eeldusel võiks rääkida lahkelust „kokkuleppimatusse tõttu“.

3. Vabariigi Valitsuse eelnõu ei tunnud lahkelu kokkuleppimatusse tõttu; kuid selle- sama sihiga (kindlustatud tõsisel soovil abielu lahutust võimaldada) oli siin omalt poolt uus instituut üles võetud (Ab. S. § 30): otsekohene abielu lahutus, kui abikaasad lühikese protsessuaal-tähtaja kestel kordu- valt oma ühist soovi avaldavad (seda insti- tuuti jällegi Ostra-Assoni eelnõu ei tunnud).

4. Abielu-seadusena pandi peaaegu ter- velt Vabariigi Valitsuse eelnõu maksma, kuid sisse võetud on sinna uus § 23., mille tekst („On abikaasad kokkuleppimatusse tõttu

vahet pidamata vähemalt kaks aastat lahus elanud, siis võib kumbki abikaas lahutamist nõuda”) ei jäta vähematki kahtlust, et see on — üldsüsteemist eraldatult — Ostra-Assoni eelnõu § 32. („On abikaasad kokkuleppimatus tõttu ilma lahkelu korralduseta vähemalt kaks aastat lahus elanud, ilma kooselu jätkamiseta pärast seda, siis võib iga abikaas kohtulikku abielulahutust nõuda”). — Ühtlasi viidi aga „oma perekonna ülespidamise ja muude kohuste mittetäitmine“, mis Ostra-Assoni eelnõu järele ka lahkelu otsuse tingis (eelnõu § 30) ning, vastolus eelnõu seletuskirjaga, „seadusliku lahkelu instituudi“ ja „kokkuleppimatus“ mõistet tumestas, Abielu-seaduses juba kategooriliselt ning järjekindlalt otsekoheste abielu lahutamise põhjuste hulka üle (Ab. S. § 28 p. 3); sellega sai „kokkuleppimatus“ mõiste veel selgemaks, ja viimane kahtlus peab ära langema.

5, Nii on Abielu-seaduse § 23 — oma abielu-lahutusega poolte kaheaastase lahkelu tagajärjel kokkuleppimatus tõttu — täiesti Ostra-Assoni eelnõust üle võetud, iseenesest mõista ka selle eelnõu mõttes. — Nagu üleval näidatud, pidi abikaasade kokkuleppimatus (nende ühemeelne järeldus, „et nad enam koos ei või elada“) Ostra-Assoni eelnõu üldreegli järele algusest peale kohule teada antama ja lahkelu otsuse teel „fikseeritama“, et siis abielu lahutamisel ühe aasta pärast kahtlust ei oleks selles, et lahkelu aset leidnud nimelt „poolte kokkuleppimatus tõttu“ — mitte mõnel muul põhjusel. See üldreegel valgustab otsustavat praegu Abielu-seaduse § 23. näol maksmapandud normi, kus jutt on kaheaastasest lahkelust küll ilma eelkäiva lahkelu otsuseta kuid ikkagi sellesama „kokkuleppimatus tõttu“. „Lahkelu kokkuleppimatus tõttu“ Abielu-seaduse § 23. mõttes on järjekult niisugune lahkelu, mis on vähemalt kaks aastat enne lahutuspalve avaldust tekkinud ja nimelt ning ai-

nult sellepärast, et mõlemad abikaasad olid ühel meelel otsusele jõudnud, et nad iseloomude poolest enam kokku ei sünni, nii et lahkelu põhjuseks oli nimelt niisugune, olgugi vaikiv, poolte „lahkelu kokkulepe“, mitte aga mõni teine lahkumise alus. — Kui abikaasad elavad kaks aastat sellepärast lahus, et üks on teise kas kuritahtlikult maha jätnud või mõne ettekäände all oma juurest ära saatnud jne., ja kui ülepea selget ühemeelsust lahku minna asja tõendustes ei väljendu, siis ei või juttu olla abielu lahutamisest § 23. järele lahkelu pärast „kokkuleppimatus tõttu.“

Abielu lahutamine „kokkuleppimatus tõttu“ ei kanna maksva Abielu-seaduse üldsüsteemis mitte ainult erandi iseloomu, mis kunagi ei salli laiendavat tõlgendamist, vaid on meelega — abielu kõikumatuses sihis — kitsastesse piiridesse pandud ja on isegi sellele seadusesüsteemile võõras põhimõte, mis kompromissina kahe lahkumiseva eelnõu vahel seadusse on tunginud ning viimasega kokku kõlastatud (on ju Ab. S. § 30. järele küllalt ühiselt lahutatust soovida, et seda ka saada).

Kuigi kahtlemata võib juhtuda, et abielupaar, kes näeb, et ta iseloomude poolest kunagi kokku ei sünni, jõuab ühiselt otsusele esialgu ainult lahku minna ilma otsekoheste abielu lahutuseta ning elabki säärase „kokkuleppimatus“ tõttu § 23. mõttes kaks aastat lahus, siiski peavad need juhtumused, kus niiviisi § 23. tunnismärgid oleksid tõesti olemas, loomulikult õige harva ette tulema.

Ja ainult nende juhtumustega (nagu õpetab seadusandliku materjali täppis tõlgendamine ja seaduse loogiline struktuur) piirub Abielu-seaduse § 23. käsiteldavus; üksi siis moodustabki Abielu-seadus loogilise terviku ja üksi neis piirides mahub kõrvalt võetud § 23. seaduse-süsteemisse, mis pärast ainult tähendatud piirides tohib seda normi maksmapanduks lugeda. *E. Erdmann.*

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.**

Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

Toimetuse ja talituse aadress:
Tartu, Aia tän. nr. 35.

Tellimise hind: 450 mk. aast. (8 nummert).
Üksik number 60 mk.